

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Diplomová práce

2023

Bc. Jana Žďárská

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Sociální a charitativní práce

Bc. Jana Žďárská

Každodennost rodiny žijící na ubytovně

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, PhD.

2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Chrasti dne 30. 10. 2023

Bc. Jana Žďárská

Poděkování

Děkuji za odborné vedení, podnětné připomínky a poznámky k úvahám nad tématem
Mgr. Haně Šlechtové, PhD. Dále děkuji své rodině za podporu a důvěru ve mě.

Obsah

ÚVOD.....	8
1 Rodina.....	10
1.1 Funkce rodiny.....	11
1.2 Současná rodina	12
1.3 Pozice a role v rodině.....	14
1.4 Rodina a nerovnost.....	15
1.4.1 Sociální struktura společnosti	16
1.4.2 Třídní rozdíly v chování rodiny	16
2 Každodennost.....	19
2.1 Filozofické pojetí každodennosti	19
2.2 Sociologické pojetí každodennosti.....	19
2.2.1 Fenomenologická sociologie	20
2.2.2 Etnometodologie	21
3 Ubytovna jako forma bydlení	23
3.1 Bydlení jako psychosociální potřeba	23
3.2 Bydlení z pohledu legislativy.....	24
3.3 Dávky na bydlení v České republice.....	25
3.4 Ubytovna.....	26
3.5 Rodiny na ubytovně	28
3.6 Bezdomovství v kontextu ubytoven.....	29
3.6.1 Skryté bezdomovství.....	29
3.6.2 Bytová nouze	30
3.6.3 Typologie ETHOS	30
4 Sociální práce s rodinami žijícími na ubytovně.....	32
4.1 Sociálně právní ochrana dětí	32

4.2	Sociální poradenství	33
4.3	Služby sociální prevence	34
5	Metodologie výzkumu	36
5.1	Cíl výzkumu a volba strategie	36
5.2	Kvalitativní výzkum	37
5.3	Případová studie	38
5.4	Vhodné metody sběru dat	39
5.5	Způsob zaznamenávání dat	41
5.6	Hodnocení kvality výzkumu a triangulace dat	42
5.7	Výzkumná otázka	42
5.8	Výběr výzkumného souboru	44
5.9	Analýza kvalitativních dat	45
5.10	Etické otázky výzkumu	46
6	Případová studie rodin	48
6.1	Případová studie Rodiny 1	48
6.1.1	Charakteristika rodiny	48
6.1.2	Vlastní hodnocení ubytovny jako bydlení	50
6.1.3	Vlastní popis dne na ubytovně	51
6.1.4	Spolupráce se sociálními službami	54
6.2	Případová studie Rodiny 2	54
6.2.1	Charakteristika rodiny	54
6.2.2	Vlastní hodnocení ubytovny jako bydlení	55
6.2.3	Vlastní popis běžného dne na ubytovně	55
6.2.4	Spolupráce se sociálními službami	58
6.3	Případová studie Rodina 3	58
6.3.1	Charakteristika rodiny	58
6.3.2	Vlastní hodnocení ubytovny jako bydlení	59

6.3.3	Vlastní popis běžného dne na ubytovně	59
6.3.4	Spolupráce se sociálními službami	61
6.4	Hodnocení výzkumných otázek	62
ZÁVĚR		65
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ		68

ÚVOD

Mít kde bydlet znamená v životě člověka a rodiny mnoho. Mít střechu nad hlavou, mít domov, místo, kde rosteme, realizujeme se, je to dynamický prostor pro naplňování mezilidských vztahů. Pro mnoho rodin je ale takřka nemožné dosáhnout vlastního či stabilního nájemního bydlení, často je složité zajistit i vhodné bytové podmínky. Finanční náročnost bydlení v současné době znevýhodňuje nízkopříjmové rodiny, které se pak dostávají do složitých až krizových situací. Potýkají se s ohrožením ztráty bydlení, ke které mnohdy skutečně dojde. Začíná celý řetězec sociálních problémů, jimiž jsou tyto rodiny zatíženy. Nejčastěji se potýkají s nedostatkem finančních prostředků, nezaměstnaností, chudobou a sociální nerovností. Často je jediným rychlým řešením, které se jeví jako dosažitelné, život na ubytovně. Laická veřejnost se mnohdy domnívá, že na ubytovnách žijí nepřizpůsobiví lidé. Pravdou ale je, že stále častěji jsou obyvateli ubytovaní lidé, jež se dostali do nepříznivé životní situace.

Je nesporné, že podmínky života na ubytovnách nejsou vhodné, a to zvláště pro rodiny s dětmi. Vždy by mělo jít pouze o přechodné řešení tíživé životní situace. Nezřídka se ale stává, že jsou její obyvatelé různými okolnostmi nuceni na ubytovně žít dlouhodobě. Pokud lidé žijí na ubytovně, existuje riziko prohlubování sociálních problémů. Rodiny jsou často vedeny v agendě orgánu sociálně právní ochrany dítěte (dále OSPOD) jakožto rodiny ohrožené a stávají se klienty a uživateli sociálních služeb. Nezřídka jsou pak děti z rodin odebírány do náhradní rodinné péče nebo ústavní péče. Těmto situacím je třeba systematicky předcházet a, nejen, rodinám v bytové nouzi pomoci. V posledních letech je aktuální téma sociálního bydlení. Jde o koncept dostupného bydlení pro jedince i rodiny, jež jsou bezprostředně ohroženi bytovou nouzí či se v ní nacházejí. Sociální bydlení je poskytováno obcemi a nestátními neziskovými organizacemi. Rodiny s dětmi žijící na ubytovnách jsou také cílovou skupinou této instituce. Je tedy zřejmé, že problematika zajištění vhodného bydlení pro všechny občany je tématem zájmu státu.

Každý z nás prožívá svou každodennost, ale pro každého z nás je jiná a může být velmi rozlišná. Je předpokladem, že osoby žijící na ubytovně se denně potýkají se všednostmi, se kterými se ostatní lidé běžně nesetkávají, a opačně. Každodennost neurčuje jen prostředí ubytovny jako takové, ale i sociální pozice a role, které jedinec v životě zastává a hraje, včetně těch pojících se s rodinným životem. To vše zmapovat je úkolem této

práce. Jak již bylo zmíněno, rodiny s dětmi na ubytovně se potýkají s vícero sociálními problémy. Současně čelí výzvám všedních událostí a běžných povinností. Tato práce se zabývá každodenností rodin na ubytovně. Cílem práce je na základě kvalitativního výzkumu s využitím metody případové studie rodin zmapování jejich všedních repetitivních činností a událostí. Tím práce umožní podrobnější vhled do života rodin na ubytovně a jeho porozumění.

První kapitola představí rodinu a její funkce v kontextu současné společnosti, včetně sociálních nerovností. Druhá kapitola přiblíží pojem každodennost, třetí představí problematiku bydlení, ubytoven a s nimi se pojících témat bytové nouze a skrytého bezdomovectví. Poslední teoretická kapitola této práce přibližuje možnosti sociální práce s rodinami žijícími na ubytovně.

Praktická část této práce zabývající se výzkumem nejprve přiblíží teoretické základy výzkumné práce, a to včetně volby vhodného přístupu v kvalitativním výzkumu, metod sběru dat a jejich následné analýzy, tak i důležitou otázku etiky výzkumu. Získaná data budou přehledně zpracována.

1 Rodina

Tato kapitola má za cíl stručně uvést do problematiky rodiny ve smyslu definice samotného pojmu, funkcí rodiny, zastoupení sociálních pozic a rolí v rodině a přiblížení typických znaků rodiny v kontextu pozdní modernity. Téma rodina je velmi obsáhlé v souvislosti s množstvím oborů, které se jím zabývají. Rodinou se zabývá sociologie, psychologie, ale i právo nebo ekonomie.

Je velmi složité, možná až nemožné, jasně definovat pojem rodina. Ta může mít totiž velké množství podob i způsobů soužití, je variabilní, proto lze pouze hledat nejdůležitější znaky, které jí mohou charakterizovat. V kontextu současné české společnosti lze říct, že *rodina je základní (primární) sociální skupina* definovaná svazkem muže a ženy, vztahem rodičů a potomků a společně sdílenou domácností, jejíž členové plní společensky určené a uznané role. (Dunovský, 1999, s.95-96).

Je ale zřejmé, že ne všechny současné české rodiny stojí na svazku muže a ženy. Jak vyplývá ze Zprávy o rodině 2020 (Kuchařová et al., 2020), formy partnerského soužití jsou dnes různé. Mimo sezdaného či nesezdaného soužití ve společné domácnosti heterosexuálních párů se častěji setkáváme také s rekonstituovanými rodinami, tedy rodinami znovu sestavenými, s vlastními či nevlastními dětmi. Stoupá také počet společně žijících stejnopohlavních párů, podpořen také zákonem o registrovaném partnerství, jež vešel v České republice v platnost v roce 2006. Specifickým je LAT soužití (living apart together), kdy pár žije spolu, ale odděleně, a to společně s dětmi nebo bez nich. Empty shell families je další forma současného soužití, které je charakteristické absencí emocionální podpory. Na vzestupu je rovněž tzv. osamělé rodičovství, jež může mít rozličné podoby. Sólo rodiči mohou být rozvedení či ovdovělí lidé, ale také svobodné matky žijící s partnerem, jež není biologickým otcem jejich dětí. Některé svobodné matky záměrně žijí bez partnera. Mnohdy není snadné kategorizovat rodiny podle formy soužití a určit tak, zda se jedná o partnerské soužití či nikoliv. Tedy současná diverzita uspořádání rodiny je jedním z důvodů, proč je těžké stanovit univerzální definici pojmu rodina.

Dle Sobotkové (2001) není podstatná forma vztahu, tedy zda jde o sezdaný nebo nesezdaný pár, ale přítomnost psychologické a emocionální vazby. Některé teorie spojují definici rodiny s plněním jejích funkcí. Rodina je nezastupitelná pro jedince i pro celou společnost.

Sociologové rodinu řadí do tzv. *primární skupiny* charakteristické intimními vztahy mezi jejími členy. V této skupině se nejvýznamněji formuje základ osobnosti, a to jak společensky žádoucím, tak i nežádoucím směrem. (Havlík, 2015, s. 47)

Jako vhodné a relevantní pro tuto práci uvádím dělení (typologii) rodin pouze z hlediska struktury tvořené členy žijícími ve společné domácnosti. V naší společnosti se (pokud jde o vymezení rodinné domácnosti) nejčastěji setkáme s tzv. **nukleární rodinou**, která je tvořena dospělým párem (rodiče) a jejich pokrevními či adoptovanými dětmi. Pokud ve stejné domácnosti společně s rodiči a jejich dětmi žijí ještě další blízcí příbuzní, jde o **rodinu rozšířenou**. Specifickou podobou formy rodiny je již zmiňované **sólo rodičovství**, jež zahrnuje pouze jednoho rodiče žijícího osaměle se svým dítětem nebo dětmi. Rodinné vazby a vztahy, včetně každodenních interakcí, však nejsou určeny jen společným soužitím v domácnosti.

1.1 Funkce rodiny

Rodina vždy plnila určité funkce, historicky se ale jejich priorita a vnímání společností měnily. I dnes může být funkce rodiny rozdílná v závislosti na kultuře a prostředí. Pro naši společnost jsou charakteristické funkce rodiny, které uvádí Kraus a Poláčková (2001):

Biologicko-reprodukční funkce je důležitá nejen pro jedince tvořící rodinu, ale pro celou společnost, kterou lidé plozením potomků vytváří. Stabilní reprodukční základna napomáhá k rozvoji společnosti. K regulaci stát využívá tzv. *populační politiku*, kdy se snaží index porodnosti snižovat restrikcemi nebo zvyšovat stimulacemi. Pro jedince je pak tato funkce důležitá z hlediska uspokojování biologických i sexuálních potřeb, ale uplatňuje se také potřeba pokračování rodu. Z perspektivy tradiční rodiny se děti rodí v manželství, ale aktuálně je převládajícím trendem utváření rodin v nesezdaných partnerstvích.

Ekonomická funkce – rodina je základní ekonomickou jednotkou společnosti. Je velmi významným spotřebitelem potřebným pro nynější trh. Ekonomicky společnosti členové rodiny přispívají také výkonem povolání. Zaměstnaní členové rodiny tak naplňují také roli živitelskou, což byla v tradičním pojetí rodiny úloha muže. Ekonomickou funkci rodina plní také vlastní činností v rámci domácnosti, jako je vaření nebo péče o její členy. Tyto činnosti by při zajištění službami na trhu byly pro rodinu ekonomicky mnohem

náročnější. V rámci rodiny dochází mezi členy k přerozdělování, rozhodování o výdajích a investicích. Pak rodina funguje jako autonomní systém a významně uplatňuje prvky solidarity.

Socializačně-výchovná funkce rodiny je zásadní ve svém působení na jedince, nejvýznamněji na dítě. Rodina je pro dítě prvním socializačním činitelem a místem, kde zastává své první sociální role. Přípravuje ho na praktický život. Dítě přijímá a zpracovává všechny informace v rodině v závislosti na svých dispozicích, zkušenostech, vlohách a potřebách. Významný socializační faktor ale rodina vytváří v rámci své struktury na všechny její členy, včetně dospělých. Ti na sebe osobnostně vzájemně působí pomocí vzorů, a to kladně i záporně.

Sociálně-psychologická podpora je další zásadní funkcí rodiny. Sounáležitost a potřeba patřit do určité sociální skupiny a moci se s ní identifikovat, jsou velmi důležité. Rodina jako komunita vytváří jisté emocionální prostředí. Stabilní a vřelé citové zázemí má silný význam především pro správný vývoj dítěte, ale je důležitým faktorem i pro ostatní členy rodiny. Člověk v rodině hledá jistotu a bezpečí. I tam ale mohou přijít náročné životní situace, jakými jsou rozvod nebo rozchod rodičů, rozepře mezi členy rodiny, psychologické nepřijetí dítěte nebo různé závislosti některého člena rodiny. I rodiče, kterým se dříve nedostalo vhodných vzorů, mají obtíže s naplňováním sociálně-psychologické podpory svým dětem.

1.2 Současná rodina

Spolu s neustále vyvíjející a měnící se společností dochází také k transformaci rodiny. Historicky se rodina jako instituce i její vnímání přeměňovaly. *Tradiční* rodiny se v průběhu 19. století změnily na rodiny moderní a na přelomu 20. a 21. století pak na *postmoderní* či *pozdně moderní*, tedy současnou.

Funkce tradiční rodiny byly blízké těm v dnešní době, avšak důraz byl kladen na pokračování rodové linie. Základní funkcí byla reprodukce, tedy plození potomků, péče o ně a výchova. Rodina, potažmo manželství, byla v podstatě jedinou legitimní cestou pro plození dětí. Členové rodiny se museli sami uživit, čímž byla naplňována funkce produkce.

V podstatě až s nástupem moderní doby skončilo do té doby běžné pracovní zapojení dětí od raného věku. Znaky života rodiny, podobající se té dnešní, typicky západní rodině, můžeme datovat do počátku 18. století. (Giddens, 1999) V důsledku industrializace v průběhu 19. století docházelo k výraznějším proměnám rodiny. Období industrializace, a s ní spojené urbanizace, přineslo vysokou míru migrace lidí za prací z venkova do měst a také počátky liberálnějšího přístupu k sňatkům. V důsledku těchto událostí se začala rozpadat vícegenerační sdílení domácnosti a počty členů rodiny se snižovaly. V průběhu 20. století se měnila také tolerance k rozvodovosti, a to i z pohledu zákonodárství. (Krebs a kol., 2005) Uplatňují se blízké citové vazby a důraz na jejich soukromí. Změna přichází také ve výchově dětí, které se přikládá velký význam. Stoupá míra tzv. *citového individualismu*, tedy vzniku manželských svazků založených na vlastní osobní volbě. Tato rozhodnutí vznikají jako vyvrcholení romantické lásky nebo sexuální přitažlivosti. (Giddens, 1999)

Další znatelná změna v přístupu k rodině nastala v generaci potomků z poválečné doby. Ti odmítali tradiční stereotypy počátku zakládání rodiny apod., naopak prosazovali delší dobu vzdělávání a získávání zkušeností i zajištění pozice na trhu práce. To se znatelněji projevilo u mladších žen. Celkově se tento trend dál prosazoval, tudíž mladí odkládají dobu založení rodiny včetně narození potomků. (Krebs a kol., 2005, s. 346)

Charakteristické pro dnešní pozdně moderní rodinu je nižší sňatečnost. Svatba již není legitimujícím prvkem pro sex nebo početí potomků. Mnoho párů vstupuje do manželského svazku až po narození společného dítěte. Navíc sňatek sám o sobě již není vnímán jako něco „nezrušitelného“, ale spíše jako akt smlouvy, právního úkonu, který lze jednou stranou vypovědět – v podobě rozvodu. Tím se zvýšil trend vysoké rozvodovosti.

Dalším typickým znakem současné rodiny je zaměstnanost žen a mužů. Právě kariéra a zaměstnání je důkazem změny v postavení ženy ve společnosti, ačkoliv v Československu šlo spíše o otázku postavení rodin městské střední třídy v předválečném období. Většina rodin si nemohla dovolit uspořádání, kdy by ženy byly v domácnosti a do práce chodili jen muži. Z ekonomického hlediska je dnes velmi důležité, aby se rodinný rozpočet skládal z finančních příjmů jak partnera, tak i partnerky. Ženy tedy za účelem zaměstnání opouštějí domácnost a péči o děti, kterou za ně přebírají instituce.

1.3 Pozice a role v rodině

Pojmy sociální pozice a sociální role jsou významnými termíny v sociologii a v sociální psychologii.

Sociální pozice (sociální postavení, společenské postavení) člověka ve společnosti je sociologický pojem, který charakterizuje pozici v sociální struktuře nebo skupině. V podstatě nám říká, jaká práva a povinnosti daný člověk ze svého sociálního postavení má. Závisí na postoji a vnímání sociálního okolí. Status jedince je proměnlivý, není stálý. Americký antropolog Ralph Linton (1936) rozlišuje status *připsaný*, jež je jedinci určený, a status *dosažený*, kterého jedinec docílí svým jednáním. Sociální pozice (Petrušek a kol., 1996) se překrývá s pojmy prestiž a status. Někdy se tento termín používá spíše v hierarchických organizovaných strukturách. Lze jej ale použít i ve struktuře příbuzenských vztahů. V rodině jsou jako sociální pozice označovány například *matka*, *otec*, *dcera*, *syn*.

„Pozice sociální se většinou odráží ve způsobu chování, konverzace, oblékání, v přijetí určitých konvencí, resp. v celém životním stylu...“ (Postavení sociální; in Velký sociologický slovník, s. 810)

Podle teorie Maxe Webera může být prestiž statusu jak pozitivní, tak negativní. Například lékaři nebo právníci mají v západní společnosti vysoce vnímanou prestiž. Naopak skupiny s negativně vnímanou prestiží mohou být společností diskriminovány. Status určují rozdílné životní styly. (Giddens, 1999)

Z výše uvedeného lze konkrétně aplikovat práva a povinnosti, které matce a otci vyplývají z jejich pozice, tedy podstaty samotného vztahu matka – dítě, otec – dítě. Jde o práva a povinnosti určené zákonem, tedy vyživovací právo a povinnost, rodičovská odpovědnost a statusová práva (např. právo určit jméno a příjmení dítěte). V praxi si lze představit očekávání, že matka a otec budou o své potomky pečovat, existenčně zajišťovat a dbát na jejich dobrý vývoj. Také práva a povinnosti dětí vycházejí ze zákona a mezinárodních smluv.

Role je se sociálním statutem úzce spojena. Ve své podstatě jsou role a status neoddělitelné. Role určuje očekávané chování v návaznosti na status jedince. Vzájemný vztah mezi statutem a rolí popisuje Šlechtová (2019, s. 373) následovně: „... ze statusu

vyplývá, co může jedinec očekávat od ostatních; role je pak souborem očekávání vztahovaných ke statusu.“

Role je dynamickým aspektem statusu. Uplatňováním práv a povinností, vyplývajících ze statusu, plníme roli. Každý člověk zastává ve svém životě hned několik rolí. Tato řada rolí je odvozena z různých vzorců, kterých je člověk součástí. Souhrn těchto rolí představuje roli obecnou, jež určuje, co jedinec může očekávat od společnosti a zároveň co jí sám přináší. Sociální statusy i role vycházejí ze vzorů, ovšem ve vztahu k jednotlivcům zastávají nezávislou funkci. Pro jedince představuje kombinace statusu a role minimum postojů, jednání, chce-li tento vzor zjevně vyjádřit. Vzhledem k proměnlivosti člověka existuje předpoklad, že každý může vykonávat téměř jakoukoli roli. (Linton, 1936)

V jistém smyslu role vytvářejí naši identitu, resp. mj. na základě role si jedinec svou identitu vytváří; vychází přitom i z toho, jaká „identita“ je mu připisována okolím jako důsledek různých okolností, například v oblasti genderu, etnické příslušnosti, nebo tím co udělal, čeho dosáhl. (Payne, 1991)

1.4 Rodina a nerovnost

Každý člověk je součástí určité společnosti a skupiny, v nichž zastává různé sociální pozice a v nich očekávané role. Jde o složitou strukturu, která se v průběhu života mění.

Existuje řada kritérií pro společenskou diferenciaci a řazení do kategorií. Významné jsou odlišnosti v názorech, postojích, hodnotových orientacích a chování. Některá hlediska člení jedince v horizontálním uspořádání, jiná ve vertikálním. Vertikální členění určuje nižší nebo vyšší pozici jedince v určitém společenském žebříčku. Takové členění sebou přináší nejen prvky odlišnosti, ale také nerovnosti. (Havlík, 2015)

Sociologové se shodují na tvrzení, že sociální nerovnost je ovlivněna nerovnoměrným rozložením zdrojů projevujících se jako ekonomická moc. V sociologii rodiny je standardně používaným měřítkem pro nerovný přístup k ekonomickým zdrojům příjem. Dalšími ukazateli socioekonomického statusu jsou vzdělání a prestiž povolání. (Možný, 2002)

1.4.1 Sociální struktura společnosti

Havlík (2015) uvádí jako hlavní společenské diference a strukturní řezy tyto: *demografickou strukturu* zabývající se rozdíly v postavení mužů i žen, v různém věkovém období a fází životního cyklu, i jejich vzájemnými vztahy. *Etnická a národnostní struktura* zahrnuje a popisuje vztahy mezi různými národy, národnostmi a etnickými skupinami. Zabývá se jejich kulturními rozlišnostmi, projevy skupinového vědomí a organizováním se. *Profesní struktura* souvisí s povoláním a kvalifikací. *Socioekonomická struktura* zahrnuje vztahy a statusy v systému vlastnictví, příjmů a majetku, rozdíly v životní úrovni. Popisuje také rozdíly v ekonomické aktivitě, například status student, nezaměstnaný či ekonomicky aktivní. *Sociokulturní dělení* popisuje způsoby života, trávení volného času, vztahy kultur a subkultur. *Struktura moci, vlivu a autority* prostupuje všechny oblasti života, ale významně se pojí s dělbou práce, kooperací a koordinací a s politickým systémem. *Prostorová subkultura* určuje prostorovou ukotvenost výše zmíněného, včetně vztahů k přírodnímu i umělému prostředí.

1.4.2 Třídní rozdíly v chování rodiny

Prokop (2020, s. 27-31) rozlišuje společenské třídy na *střední*, do které řadí *nastupující kosmopolitní třídu* a *zajištěnou střední třídu*, dále na *nižší střední třídu*, kam patří *tradiční pracující třída*, *ohrožená třída* a *třída místních vazeb*. Poslední společenskou třídu jsou chudí, kterou autor označuje jako tzv. *strádající třídu*. Jde o tu část obyvatel, jenž postrádá všechny typy společenských kapitolů¹. Tvoří celkem asi pětinu obyvatel České republiky. Jsou to lidé, kteří nemají dostatečnou kvalifikaci, jsou nezaměstnaní a pokud pracují, tak za nízký příjem. Během svého života nezískali významný majetek, jejich aktuální úspory jsou velmi nízké a nevybudovali si ani takové vztahy a kontakty, jež by jim pomohli např. v oblasti právní či finanční. Celá třetina lidí ze strádající třídy byla v posledních letech nezaměstnaná, čtvrtina čelila exekucím a pětina ztratě bydlení.

Český sociolog Ivo Možný ve svých pracích zaměřených na sociologii rodiny zpracovává rodinné chování v závislosti na třídním zařazení. Ve své práci záměrně více zmiňuje typická chování pro nižší sociální třídu. Možný (2006) tyto rozdíly v rodinném chování dělí do tří oblastí života rodiny.

¹ Koncepce tří typů kapitálu dle sociologa Pierra Bourdieua; kapitál ekonomický, kapitál sociální a kapitál kulturní.

První takovou oblastí jsou *třídní rozdíly v reprodukčním chování a cyklu života*. Těmi se zabývá sociální demografie, která v dnešní počítačové době může snadněji sbírat a analyzovat relevantní data. Jedním ze sledovaných ukazatelů je *homogamie* a *heterogamie*. Slovo homogamie je řeckého původu a znamená, že stejný muž si bere stejnou ženu či opačně. Tedy dle pravidla homogamie si většina lidí nevybírá svého partnera nebo partnerku náhodně, nýbrž výběr probíhá na základě shodnosti sociálních charakteristik. Znamená to, že lidé ekonomicky, sociálně nebo kulturně znevýhodnění si vybírají své protějšky opět mezi lidmi stejně znevýhodněnými a lidé s dobrým společenským postavením si vybírají své partnery také mezi dobře společensky postavenými. Tuto shodu lze nalézt i u dalších ukazatelů, jakými jsou například věk, víra nebo vzdělání. V tomto ohledu partnerská volba není ve své podstatě náhodná, ale výběr partnera či partnerky určují sociální kritéria. Homogamie je častěji zastoupena v nejnižší a nejvyšší sociální třídě. Opakem homogamie je heterogamie, která znamená sociální rozdílnost partnerů. Sociální ukazatelé, jež mohou být právě rozdílem mezi partnery, jsou například věk, vzdělání, ekonomická situace, zaměstnání, etnická či náboženská příslušnost nebo jsou rozdíly dány sociálním původem. Heterogamii lze rozdělit na hypergamii či hypogamii, a to podle toho, zda si člověk s nižší variantou kritéria vybírá partnera s vyšší variantou kritéria (pak mluvíme o hypergamii) nebo si člověk s vyšší variantou kritéria volí za partnera člověka s nižší variantou kritéria. Pokud se partnerům v heterogamii narodí potomek, lze jeho sociální budoucnost v oblasti vzdělávacího systému a trhu práce obtížněji předpovídat. Naopak potomek narozený rodičům v homogamii má do jisté míry svůj sociální osud předurčen. (Katrňák, 2008)

Významné rozdíly jsou patrné i v sňatkovém věku. Páry z nižších tříd vstupují do manželství v nižším věku nežli pár z vyšší sociální třídy. Zároveň více partnerů v nižší třídě setrvává i celoživotně v nesezdaném vztahu, páry jsou častěji přechodné. U nižších tříd je také více pravděpodobné otěhotnění ženy ještě před dvacátým rokem věku. Tento fakt souvisí s nižším věkem při zahájení sexuálně aktivního života (u nižších tříd) a také s třídními rozdíly v užívání antikoncepce. Ženy z nižších tříd také častěji preferují umělou výživu pro své děti před kojením. Počet potomků je v nižších třídách vyšší, i když se tento ukazatel historicky měnil. Z výzkumů ale vyplývá, že čím vyšší vzdělání matka má, tím méně má potomků. Zároveň je u matek z nižší třídy pravděpodobnější osobní zkušenost s umělým přerušením těhotenství. Je možné sledovat také vztah mezi třídní stratifikací a úmrtím, kdy je vyšší úmrtnost dětí i dospělých mezi nižší třídou nežli u té vyšší.

Třídní rozdíly v péči o dítě podle výzkumu ukazují, že matky z nižších sociálních tříd na děti častěji křičí, častěji použijí fyzický trest (plácnutí) a vyhrožují jinou autoritou nebo odchodem z domu. Hrozby se ale v dělnické třídě uskuteční méně často. Co se týče podílu péče otce, ta byla jako nejmenší zjištěna u otců z nižších tříd. Chlapci z nižších tříd bývají častěji trestáni než dívky a je u nich patrna vyšší agresivita.

Třetí oblastí třídních rozdílů v chování rodiny jsou *třídní rozdíly ve vzdělanostních šancích*. Sociologové se zabývají otázkou, zda a v jaké míře ovlivňuje člověka rodina, do které se narodil, v jeho celoživotním sociálním zařazení. Podmínky, které mají vliv na životní šance člověka, jsou ukotveny v tzv. kulturním kapitálu rodiny. Jde o vzdělání a kultivovanost rodičů, předávanou pomocí stimulací a podpory dítěte, projevující se například v jeho školních výkonech. Prokop (2020) říká, že děti rodičů s nízkým kulturním a sociálním kapitálem (typicky ze strádající třídy) mají také nízké vzdělanostní aspirace ohledně výše dosaženého vzdělání jejich dětí. Souvisí to i s tím, že lidé ze strádající třídy kolem sebe nemají vzory těch, jež úspěchu dosáhli skrz vzdělání a tudíž mu nepřisuzují takovou důležitost. Tyto podmínky mající vliv na životní šance člověka ale bezesporu souvisí také s ekonomickým kapitálem rodiny. Tedy rodiče s vyššími příjmy mohou dítě stimulovat pomocí více hraček nebo mohou se svým dítětem odjet na dovolenou či zajít do divadla. Bydlení je dalším ukazatelem třídních rozdílů. Přináší sebou několik rozdílností počínaje například susedstvím. Rodiny z podobných sociálních tříd bydlí častěji na stejném místě. Dítě rodičů z vyšší třídy bude spíše než dítě z nižší třídy mít vlastní pokoj nebo vybavení jako je psací stůl. (Možný, 2006)

2 Každodennost

Slovo každodennost se může na první pohled jevit jako běžný výraz používaný mnoha lidmi. Asi každý si pod tímto slovem dokáže představit jeho laický význam. Synonymy pro každodennost jsou jednotvárnost, stejnost, obyčejnost. Člověk většinou právě tak vnímá její obsah, ví, že jde o rutinu, o něco pravidelně se opakujícího, co lze očekávat. Následující kapitoly mají za úkol pomoci hlouběji a odborněji uchopit význam tohoto jinak běžně užívaného termínu z pohledu dvou vědních oborů, jež se ale vzájemně prostupují.

2.1 Filozofické pojetí každodennosti

Blízkými pojmy, související s každodenností, jsou také každodenní život a životní svět. Tomuto tématu se věnoval německý filozof Edmund Husserl (1859-1938), čímž rozvinul nový filozofický směr, **fenomenologii**. Zástupci tohoto myšlení se věnují tomu, co je dané, co je viditelné. Tedy fenomenologie ve filozofickém pojetí Husserla představuje přístup soustředící se na naše vnímání věcí, ovšem nezabývá se dalšími otázkami, například zda jde o iluze či reálnou existenci. (Harrington, 2006, s. 164-165)

Husserl pracoval ve svých teoriích s pojmem *Lebenswelt*. Pro tento termín se používá český ekvivalent přirozený svět, svět každodennosti či životní svět. *Lebenswelt* je „...*půdou prosté zkušenosti, je místem, kde lidé konají své nejběžnější činnosti (spaní, chození, nicnedělání)*.“ (Nohejl, 2001)

2.2 Sociologické pojetí každodennosti

Jedním z hlavních sociologických směrů 20. století je *interpretativní sociologie*. Ta představuje přístupy, jež tvrdí, že společnost není lidem předložena jako již hotový fakt, nýbrž jí lidé musí permanentně interpretovat. Zástupci interpretativní sociologie nechtějí vycházet ve svých teoriích ze vzoru přírodních věd. Domnívají se totiž, že skutečnost světa přírody se od světa lidské společnosti liší. V lidské společnosti je totiž stále přítomno lidské vědomí. Sociologie má za úkol zkoumat a popisovat konkrétní situace, tedy interpretovat je. Do kategorie interpretativní sociologie mimo další spadá dále zmíněná *fenomenologická sociologie* a *etnometodologie*.

2.2.1 Fenomenologická sociologie

Pro běžného člověka bývá svět něčím samozřejmým. Fenomenologický sociolog vnímá však svět v jeho časové bohatosti a prostorové strukturovanosti, zkoumá jeho vznik a udržitelnost. (Jandourek, 2003)

Sociologie vycházela a inspirovala se filosofií Edmunda Husserla (1859-1938), s nímž se pojí termín *fenomenologie*. Na fenomenologickou práci Husserla navázal rakouský filozof a sociolog **Alfred Schütz** (1899-1959). Způsob, jakým Schütz pojal každodennost, položil základ dalších analýz tohoto termínu. Nohejl (2001) poukazuje na fakt, že v Schützově pojetí je rozdíl mezi každodenností a *Lebensweltem*. Schütz totiž ve svých pracích pojem každodennost spojuje hlavně se světem práce. Z jeho pojetí plyne, že každodennost je součástí *Lebensweltu*. Podrobně zkoumal nejen každodenní svět práce, ale i například hygienické návyky, běžné denní činnosti, jako je nakupování i sociální vztahy a interakce.

Dle Schütze si přirozený svět vysvětlujeme pomocí vlastních *typizací*. Znamená to, že se ve svém přirozeném světě orientujeme dle tzv. „balíku příručního vědění“, který obsahuje vše to, co za běžných okolností nezpochybňujeme. (Harrington, 2006, s. 165) Tuto zásobu vědění získáváme během socializace. Pomáhá nám se v nastalých situacích lépe orientovat, reagovat na ně. Pro každou typickou situaci existuje jakýsi návod, jak se v ní zachovat. Tento fakt pomáhá lidem se bezpečně orientovat mezi jednotlivými událostmi, předměty, lidmi, ale třeba i ve vlastním vnímání přírody nebo boha. Tyto návody jsou obsaženy v předávané kultuře, především v osvojovaném jazyce. Člověk, aniž by si toho byl vědom, tento balíček vědění během svého života doplňuje pomocí svých zkušeností. Ve chvíli, kdy se člověk setká s novou zkušeností, selektuje jí dle kritérií již prožitých zážitků. (Keller, 2004)

Lidé se běžně nezabývají otázkou, zda je svět skutečně takový, za jaký ho sami považují. Věci přijímají za dané a tak, jak přicházejí. Obdobně se samozřejmostí předpokládají, že jak svět vnímají oni, vnímají ho i ostatní. Vnímají svět jako předem daný a uspořádaný, což jim vyhovuje i svou praktičností. Ovšem v životě mohou mnohdy nastat situace, na které není možné použít naučené vzorce. Ve chvíli, kdy v životě člověka nastane jakákoliv situace vymykající se již zažitým vzorcům, stává se problematickou. Může jít o banálnost v podobě vychýlení z denní rutiny, například příchod nečekané návštěvy, ale i o skutečnost jako je ztráta zaměstnání nebo dokonce drastická životní tragédie. V tu

chvíli je spolehlivost světa otřesena nebo dokonce rozbita. Pro člověka může přestat existovat svět tak, jak ho přirozeně vnímal. Dochází k reakcím, kdy se zažitá typizace přehodnotí, jsou obohaceny o novou zkušenost. Velmi závažné nové životní zkušenosti ale mohou dosavadní zažitý rámec světa zcela zdevastovat, pro člověka přestává jeho svět existovat. Někdy není schopen překonat tento vzniklý rozpor, což může být příčinou užívání návykových látek, vést k rozvoji psychického onemocnění, ale třeba i vstupu do různých sekt. Celá situace může dokonce vést až k sebevraždě. (Keller, 2004)

Fenomenologie je také teoretickým východiskem kvalitativního výzkumu. Fenomologická výzkumná metoda, inspirovaná Husserlovým podáním fenomenologie, se zaměřuje na hledání reality, nikoliv sledování pravdy. (Bahadur Qutoshi, 2018)

2.2.2 Etnometodologie

Velmi blízkým proudem fenomenologické sociologie je *etnometodologie*. Etnometodologie představuje výzkumný směr, jež se snaží popsat každodenní postupy vedoucí ke zvládnutí rutinních záležitostí vlastního jednání společnosti. (Jandourek, 2003)

Významným americkým etnometodologickým sociologem byl **Harold Garfinkel** (1917-2011). Etnometodologie se zabývá spekulacemi běžných lidí a jejich vytváření sociální reality, nikoliv spekulacemi k tématu fungování sociální reality odborných badatelů. Je důležité zmínit, že Garfinkel svou práci tvořil v období 50. a 60. let, kdy v USA byla společnost kulturně i etnicky různorodá. Setkávání se lidí z různých kultur může vést k vzájemnému nepochopení jejich jednání a vnímání světa. Rozdílnost je prohloubena také rozvinutou dělbu práce. Pracovníci, jež vykonávají odbornou činnost, užívají vlastní odbornější jazyk a drží si jakýsi odstup od laiků. Vlastní odborné schopnosti vnímají zcela samozřejmě, kdežto ostatní jim nerozumí a vzájemnou rozdílnost mohou považovat až za provokaci.

Keller (2004, s. 137) zmiňuje dvě hlavní otázky, jimiž se etnometodologie zabývá: „1) *Jak chápou svět svého každodenního života běžní lidé?* 2) *Jak je vůbec možné, že ho mohou chápat právě takto?*“. Etnometodologii zároveň zajímá, jak to lidé dělají, že přijímají za zcela přirozené a samozřejmé to, co činí. Základní metodou, která vede sociology k odpovědím na tyto otázky, je tuto samozřejmost rozbít. Narušení zažitého chodu věcí má pak za úkol lidi přimět učinit kroky potřebné k napravení jejich světa tak,

aby byl znovu neproblematický. Tím vlastně ukáží, jakým způsobem vytvářejí a orientují se ve svém vlastním každodenním světě, který je pro ně bezpečným a rutinním. To, jak lidé své každodenní činnosti strukturují, nazývá Garfinkel *reflexivitou*. Strukturu aktivitám dne člověk dává tak, aby svět byl co možná nejvíce tím, jakým ho sami vnímají. Garfinkelova práce je inspirována nejen fenomenologií, ale také funkcionalismem, což odpovídá jeho zájmu o velmi rutinizované druhy chování, kterým lidé přispívají k reprodukci sociálního řádu. (Keller, 2004)

Je patrné, že každodennost poskytuje prostor, který je možné studovat, analyzovat a vytvářet nejrůznější teorie a závěry. Svět každodennosti je vnímán individuálně tak, jak je člověkem utvářen během celého života. Na všechny běžné aktivity je člověk připraven pomocí svého balíčku vědění, jakmile ale nastanou situace nové, narušující standardní chod, musí dosud zpracované postupy novelovat. To, jak člověk svůj každodenní svět vnímá, nemusí korespondovat s vlastním vnímáním světa druhých. Ovšem jazyk, jako kulturní prvek, pomáhá ostatním sdělit osobní zkušenost tak, aby byla pochopitelná ostatním, ačkoliv jí sami nezažili. Jednotliví členové každé rodiny, ať už má jakoukoliv podobu, mají svůj svět každodennosti, své individuální vnímání jejich samozřejmého světa. Lze ale předpokládat, že tyto členy rodiny, již spojují nejen vztahy, ale také podobné zkušenosti a kultura, budou svou každodennost vnímat podobně.

3 Ubytovna jako forma bydlení

Bydlení je zcela přirozenou lidskou potřebou, kterou lze najít již v Maslowově pyramidě potřeb. Stabilita a kvalita bydlení patří mezi základní životní potřeby. Bydlení je úzce spjaté s lidskou důstojností. Každý člověk má právo na důstojnost, na její zachování i rovnost, tak je ukotveno i v Listině základních práv a svobod. Způsob kde a jak lidé žijí, může být odrazem mnoha skutečností. Bydlení může mít značné vypovídající hodnoty o socioekonomickém postavení rodiny. Lze předpokládat, že rodina s dobrým socioekonomickým statusem bude žít ve vlastním domě či bytě, naopak rodina zatížená různými sociálními problémy se může potýkat s nejistotou v otázce bydlení. Je důležité uvědomit si hloubku samotného pojmu. Bydlení je domov. Je to místo, kde by se měl člověk cítit bezpečně, milovaný a přijatý.

3.1 Bydlení jako psychosociální potřeba

Potřeba, její uspokojování a naplňování, je přirozenou součástí lidského života. Lidskými potřebami se zabýval americký psycholog Abraham Maslow. Maslow (1954) ve svém díle rozlišuje lidské potřeby dle úrovně na nižší a vyšší. Tyto potřeby jsou hierarchicky řazeny od nižších potřeb až po ty vyšší, na samotném vrcholu pyramidy. Toto uspořádání značí také pravidlo naplňování potřeb, kdy ty vyšší mohou být naplněny až poté, co jsou uspokojeny potřeby nižší. Ty jsou považovány za evolučně starší. Z této hierarchie lze jasně vyvodit, že pokud člověk prožívá život na vyšší úrovni potřeb, je dobře sycen po stránce biologických potřeb.

Bydlení, domov, naplňuje nejenom potřebu bezpečí, ale je také prostředím, kde se mohou realizovat i další fyziologické, psychosociální potřeby. Uvědomění si principu Maslowovy pyramidy potřeb je důležité v kontextu sociální práce s lidmi v bytové nouzi. Není-li dobře sycena potřeba bezpečí v podobě bydlení, nelze reálně očekávat dosažení úspěchů ve vyšších potřebách.

Nestabilní situace v oblasti bydlení, hrozba či úplná ztráta vlastního bydlení, neumožňuje sycení mnoha základních potřeb. Pokud nedochází k sycení základních potřeb, dostavuje se stres a úzkost. Neuspokojování potřeb obecně vede ke strádání neboli deprivaci.

3.2 Bydlení z pohledu legislativy

Právo na bydlení je základní právo a bývá řazeno k právu sociálnímu. Kratochvíl (2010) upozorňuje na fakt, že ochrana sociálních práv je v mezinárodním právu, v porovnání s občanskými a politickými právy, slabší. Sociální právo označuje jako lidské právo takzvané druhé generace, což vychází právě ze zkušenosti, že sociální práva nejsou aktuálně vnímána jako rovnocenná občanským a politickým právům.

Sociální práva pronikala do právního prostředí postupně již od počátku 20. století pod vlivem dělnických hnutí a očekávají od státu aktivní konání, mimo jiné v oblasti práva na obydlí. (Smekal, 2013) Právo na bydlení je ukotveno především v mezinárodních dokumentech, jež se věnují sociálním, hospodářským a kulturním právům. Jedná se například o dokumenty vydanými OSN, v první řadě Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. V tomto paktu se státy, smluvní strany paktu, uznávají právo každého na přiměřenou úroveň živobytí pro sebe a svou rodinu, včetně přiměřeného jídla, oblečení a bydlení, a na neustále zlepšování životních podmínek. (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights [online], 2023)

Pomyslným pojátkem jednotlivých lidských práv je koncept lidské důstojnosti. Jan Kratochvíl (2010, s. 42) doslova tvrdí: *“Předmětem zájmu lidských práv je život a důstojnost lidské bytosti. Základním kamenem lidských práv je stejná morální hodnota každého jednotlivce.”*

V České republice, v sociálních právech v Listině základních práv a svobod, právo na bydlení neexistuje. Ovšem jistá ustanovení Listiny jsou s ním v souvislosti. Jde například o článek 30, odst. 2 (právo na pomoc v hmotné nouzi). Pomoc s naplňováním práva na bydlení je plněna skrz dvě sociální dávky na podporu bydlení, a to příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení.

Těživá situace v oblasti bydlení také úzce souvisí s naplňováním jiných základních práv, jakými jsou právo na zdraví, vzdělání, rodinný život či soukromí.

3.3 Dávky na bydlení v České republice

Zabezpečení pomoci s bydlením pro osoby s nízkými příjmy realizuje prostřednictvím sociálních dávek na bydlení Ministerstvo práce a sociálních věcí. Tyto dávky mají podobu jednorázového nebo opakovaného čerpání. Jejich administrativní problematika je v kompetenci Úřadu práce České republiky. Tíživou životní situací v oblasti bydlení vznikají dopady na celou společnost, a to i v podobě nákladů pro veřejné rozpočty.

Všeobecně nejčastěji využívanou dávkou je **příspěvek na bydlení**. Poskytuje pomoc v podobě krytí nákladů na bydlení jednotlivcům či celým rodinám, jež se potýkají s nedostatečnými příjmy. Legislativně je příspěvek na bydlení ošetřen v zákoně o státní sociální podpoře, č. 117/1995 Sb. Dle §2 tohoto zákona je příspěvek na bydlení poskytován v závislosti na výši příjmu. Konkrétně je nutné doložit příjmy za předchozí kalendářní čtvrtletí, stejně tak i náklady na bydlení za stejné období. Na příspěvek na bydlení ovšem v současnosti nemá nárok osoba či rodina žijící na ubytovně.

Další sociální dávkou vztahující se na bydlení je **doplatek na bydlení**. Jde o dávku pomoci v hmotné nouzi dle zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi. Nárok na ní vzniká tehdy, kdy vlastní příjmy jednotlivce či rodiny spolu s případným příspěvkem na bydlení ze systému státní sociální podpory, použitých k úhradě odůvodněných nákladů na bydlení, nejsou dostačující tak, aby rodině zůstala částka na živobytí. Odůvodněnými náklady na bydlení se rozumí nájem, služby spojené s bydlením a náklady za dodávky energií.

Pokud je žadatelem sociálních dávek na bydlení jedinec či rodina žijící na ubytovně, je stanoveno několik specifík k posouzení nároku na dávku. Jednotlivci či rodiny žijící na ubytovně mohou za zákonem stanovených podmínek čerpat doplatek na bydlení. V případě ubytoven jde o maximální výši 80 % nájemních normativních nákladů na bydlení ze systému státní sociální podpory, přičemž tuto výši v dané obci zjistí příslušná krajská pobočka Úřadu práce České republiky. Ta také u dané ubytovny kontroluje schválení jejího provozního řádu krajskou hygienickou stanicí. U osob užívajících ubytovnu je hodnoceno, zda jsou případem hodným zvláštního zřetele. Tato formulace znamená přítomnost střediska zájmu osoby v obci, tedy například skutečnost, má-li v obci žadatel práci, případně si jí zde za podpory Úřadu práce ČR hledá, děti v ní plní školní docházku nebo má žadatel v obci svou rodinu. Nutností pro vznik nároku na doplatek na bydlení je také předložení smlouvy nebo jiného právního titulu k užívání

ubytovny. (MPSV, Doplatek na bydlení [online]) Dle dat Českého statistického úřadu činily v roce 2020 výdaje na doplatek na bydlení 34% z celkových výdajů na dávky pomoc v hmotné nouzi, konkrétně se jednalo o částku 1,6 miliardy Kč. (ČSÚ, Vybrané údaje o sociálním zabezpečení - 2020 [online]) Koncepce doplatku na bydlení je mnohdy kritizována pro neefektivitu z hlediska zátěže státního rozpočtu. Jelikož výše poskytovaného doplatku na bydlení závisí na individuálním posouzení situace daného žadatele, může dojít k situaci, kdy dávka pokryje celé náklady na bydlení u těch, kteří žijí na často předražených komerčních ubytovnách.

3.4 Ubytovna

Definice ubytovny je velmi všeobecná. Oficiální vymezení pojmu ubytovna je specifikováno ve vyhlášce č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby. Dle této vyhlášky se jedná o ostatní ubytovací zařízení, jež je pojeno s turistickým ubytováním. Ubytovny mají také sloužit ke krátkodobému ubytování například sezónních dělníků. Mnohdy jsou ale tyto prostory s charakteristikou turistických ubytoven využívány ke krátkodobému či dlouhodobému ubytování sociálně slabých osob i rodin. Takový typ ubytování není v České republice nijak legislativně definovaný, ačkoliv má v posledních letech vzestupný trend. Absence legislativy přináší řadu problémů již v samotných technických požadavcích, které mnohdy neodpovídají nárokům dlouhodobého ubytování rodin s dětmi. Omezené jsou také možnosti kontrol těchto zařízení.

Všeobecně je pak ubytovna vnímána jako prostory pro bydlení s hromadným ubytováním osob. Nejde o běžné zařízení pro trvalé bydlení, jako jsou například rodinný dům nebo byt. Jde o označení budovy, která ale obvykle neslouží k trvalému ubytování. Bydlení na ubytovně, zvláště rodin s dětmi, je nevyhovujícím a mělo by být pouze dočasným řešením.

Hruška (2013) používá termín *sociální ubytovna*. Jde o zařízení poskytující ubytování ať krátkodobého či dlouhodobého charakteru lidem a rodinám ohroženým sociálním vyloučením. Často jde o osoby s nižšími příjmy a vysokou zadlužeností, jejichž poměry jim brání získání trvalého vlastního bydlení. Jsou tedy přímo ohroženi chudobou. Autor předpokládá, že v případě legislativního rozlišení sociálních a turistických ubytoven, by stát a obce měli možnost ovlivnění úrovně bydlení stanovením technických požadavků.

Během posledních let se v souvislosti s ubytovny rozmožil v České republice trend takzvaného *obchodu s chudobou*. Majitelé ubytoven zneužívali doplatků na bydlení, které stát proplácel, a díky tomuto nároku požadovali vysoké ceny za ubytování. Výše nájmu neodpovídala stavu objektu ani sociální a finanční situaci nájemníků. V květnu roku 2015 vstoupila v platnost novela zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, čímž došlo k nastavení základních hygienických a kvalitativních standardů. Zároveň tato novela reguluje nájemné na místně obvyklou úroveň. Ubytovacím zařízením zákon o hmotné nouzi rozumí takové zařízení, které splňuje podmínky uvedené v zákoně č. 258/200 Sb. o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, §21a. Tento zákon ukládá povinnost osobám poskytujícím ubytování v ubytovacích zařízeních vypracovat provozní řád. V provozním řádu musí být mimo jiné uveden počet a plocha ubytovacích jednotek, kapacita ubytovaných fyzických osob, vybavení ubytovacích jednotek záchodem, sprchou a umývárnou, prostorem pro vaření nebo ohřev jídla.

Ubytovny nejsou oficiálně vymezené jako sociálně vyloučené oblasti, avšak prakticky vykazují znaky sociálně vyloučené lokality. Vyloučenou lokalitou obvykle bývá okrajová část města, ale dle analýzy GAC lze stejně označit také jednotlivý dům obývaný několika rodin, jakým je právě ubytovna, či městskou čtvrť o stovce či více obyvatel. (GAC, 2015, s. 10)

Do září 2021 byla některá místa v obcích, především sociálně vyloučené lokality, označována jako tzv. *bezdotkatkové zóny*, a to v souladu se zákonem o pomoci v hmotné nouzi. Novela tohoto zákona, účinná od 1. 6. 2017, totiž umožňovala obcím tyto zóny vyhlásit. Obvykle šlo o oblasti s vyšším výskytem sociálně nežádoucích jevů. Pro nově přistěhované obyvatele znamenala nemožnost získat doplatek na bydlení, ačkoliv by jim jinak na tuto dávku pomoci v hmotné nouzi, dle platných kritérií, vznikl nárok. Dle vyjádření ombudsmana tímto způsobem nedocházelo k řešení sociálních problémů ze strany obcí potažmo státu, ale naopak ke vzniku nových. Kancelář ombudsmana se musela zabývat i tak extrémními případy, kdy některé obce vyhlásily bezdotkatkové zóny na celém svém území. Ústavní soud nakonec vyhověl návrhu senátorů na zrušení zmíněné části zákona o hmotné nouzi, neboť ji shledal jako diskriminující a zasahující do práva lidí na pomoc v hmotné nouzi, což bylo v rozporu s Listinou základních práv a svobod.

Kvalita bydlení ubytoven je velmi nízká, lze říci, že jde o typický znak. Ubytovny jsou často provozovány v domech se špatnou kvalitou a disponují nedostatečně vybavenými byty. Sociální zařízení i kuchyně jsou mnohdy umístěny mimo jednotlivé byty a jsou společné pro více obyvatel. Samozřejmostí není ani přístup k teplé vodě a elektřině. Celkové hygienické podmínky bývají tristní, na ubytovnách je často zaznamenán výskyt plísní, švábů či štěnic. Ani technické parametry bydlení na ubytovnách neodpovídají standardům. (GAC, 2006, s. 30)

3.5 Rodiny na ubytovně

Důvodů, proč rodiny s dětmi žijí na ubytovnách, je hned několik. Často naráží na neochotu pronajímatelů pronajmout jim byt. To se netýká jen soukromých majitelů, ale také obcí, protože rodiny mnohdy již z dřívější doby dluží peníze za ubytování, a tím pádem ztrácejí nárok na pronájem obecního bytu. Dalším důvodem jsou obavy pronajímatelů z rizikového chování nájemců. Mnoho zájemců o pronájem se setkává také s tzv. skrytou diskriminací v přístupu k bydlení. Velká část pronajímatelů odmítá romské zájemce, zvláště pokud jde o početnou rodinu s dětmi. Riziko takové diskriminace je vyšší právě u soukromých pronajímatelů a nelze nijak kontrolovat. V tomto směru je situace ovlivněna předsudky společnosti. Nájemní smluvní vztah, povinnosti a důsledky z něho plynoucí často nevyhovují samotným zájemcům o bydlení, mají z jeho plnění obavy. (Krausová a kol., 2016)

Náklady za bydlení na ubytovně nejsou nijak zanedbatelné, ale vzhledem ke skutečnosti, že majitelé ubytoven nepožadují kauci (nebo jen nízkou), je volba života na ubytovně často jedinou možností, jakou osoby bez bydlení mají.

Jak již bylo zmíněno, život na ubytovně není vhodný k dlouhodobému bydlení, zvláště pro rodiny s dětmi. Toto prostředí není vhodné pro přípravu na vyučování, což může mít negativní vliv na školní prospěch. Zároveň je běžné častější stěhování rodin z ubytovny na ubytovnu či jinou formu bydlení. Dochází tak ke ztrátám sociálních vazeb. Zároveň se děti učí a přejímají vzory chování a jednání svých rodičů, tedy i v oblasti bydlení.

SNOPEK 2014

3.6 Bezdomovství v kontextu ubytoven

Definovat termín bezdomovství, případně užívaný ekvivalent bezdomovectví, je poměrně obtížné. Jedná se totiž o celý komplex jevů a skutečností. Jde o složitý společenský problém, kdy ho někteří vnímají jako problém sociální a jinými je pokládán za problém bytové politiky. (Hradecký, 2007) Bezdomovství je totiž komplexní problematika týkající se mužů, žen i dětí, postihující jednotlivce i celé rodiny. Tématu bezdomovství a chudoby se v tuzemsku intenzivně věnuje Ilja Hradecký, zakladatel občanského sdružení Naděje (vznik v roce 1990), jednoho z největších poskytovatelů sociálních služeb v České republice. Hradecký raději používá pojem bezdomovství, který dle něho lépe popisuje určitou situaci a pokládá ho za více neutrální oproti termínu bezdomovectví. (Nedělková, Hradecký, 1997)

Dle Vágnerové (2004) jde z pohledu psychosociálního nejen o jisté vymezení vztahu k bydlení, ale i o určitý způsob života. Ten bývá přijat lidmi, u nichž došlo k zásadní změně osobnosti, jež má za následek omezení schopnosti naplňovat společností kladené požadavky.

3.6.1 Skryté bezdomovství

Jako základní a snadno identifikovatelné využijeme dělení forem bezdomovství podle Hradeckého (1998). Jedná se o *zjevné bezdomovství*, *skryté bezdomovství* a *potenciální bezdomovství*. Pro tuto práci je relevantní pojem skryté bezdomovství, neboť právě lidé a rodiny, žijící na ubytovnách, zařazuje literatura do skupiny skrytého neboli latentního bezdomovství. Typické je u těchto lidí těžší identifikovatelnost. Není snadné na první pohled rozeznat, že se tito lidé potýkají s fenoménem bezdomovství. Většinou dbají o svůj vzhled a zevnějšek, snaží se skrývat veškeré problémy spojené s bezdomovstvím a tají tento životní styl. Tito lidé se neobracejí na veřejné či charitativní služby za účelem nalezení noclehu. Typické je rovněž časté střídání dočasného bydlení, mohou se potýkat se zdravotními problémy a mívají potíže s úřady a policií. Je nutné zmínit, že hranice mezi formou skrytého a zjevného bezdomovství je velice křehká. Úpadek do zjevného bezdomovství může být zapříčiněn mnoha důvody, například alkoholismus, absence finančních příjmů či neschopnost hradit náklady na ubytovnu. Poté jsou lidé nuceni ubytovnu opustit, a pokud danou situaci neumí vyřešit, stávají se z nich lidé žijící na ulici.

3.6.2 Bytová nouze

Bytová nouze se týká nejen lidí, kteří se již ocitli bez domova, ale i lidí, jež jsou ztrátou bydlení ohroženi nebo bydlí v náhradních formách ubytování, jako jsou právě ubytovny. Tyto osoby, či skupiny osob, si nedokáží zajistit či udržet své bydlení. Termín bytová nouze je používán v různých strategických dokumentech České republiky, jako je například Koncepce bydlení České republiky do roku 2020. Ve své podstatě se termín bytová nouze shoduje s označením bezdomovectví.

Dle Zprávy o vyloučení z bydlení 2021 (online) se v bytové nouzi nachází 35 až 62 tisíc domácností, z nichž žije 20 až 51 tisíc dětí. Dopady bytové nouze na rodiny s dětmi mohou být závažné. Rodina a rodičovství jsou v České republice pod ochranou zákona, zvláštní ochranu pak zaručuje dětem a mladistvým. Rodiče pečující o děti mají rovněž v zákoně ukotveno právo na pomoc státu. Tato zákonná ochrana má zajistit péči a potřebnou životní úroveň pro zdravý rozvoj dítěte, a to včetně bydlení. Přes to vše se nevyhovující bydlení či ohrožení ztrátou bydlení rodin s dětmi také týká. Nevyhovující bytové podmínky se pak mnohdy stávají důvodem umístování dětí do systému náhradní rodinné péče nebo ústavní péče.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve své tiskové zprávě ze dne 30. listopadu 2022 sdělilo pozitivnější informaci, a to že rodin s dětmi na ubytovnách ubývá. I přesto jde o čtrnáct set dětí pod patnáct let věku z celkového počtu dvanáct tisíc lidí, kteří na ubytovnách žijí. Tyto děti do patnácti let žijí v podmínkách, které jsou naprosto nevyhovující. Záměrem spolupráce mezi resorty Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva pro místní rozvoj, je tvorba zákona o podpoře v bydlení. Celkově se dle výsledků sčítání osob v bytové nouzi nachází v této situaci 270 tisíc lidí. (MPSV, [online] 2022)

Výzkum veřejného ochránce práv 2020 zmiňuje situace, kdy se děti do ústavního zařízení dostávají na žádost samotných rodičů. Ti tak řeší svou bytovou nouzi s nadějí, že o jejich děti bude touto formou postaráno lépe. (Veřejný ochránce práv, [online] 2020)

3.6.3 Typologie ETHOS

ETHOS neboli Evropskou typologii bezdomovství, vytvořila Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci (FEANTSA). Tato typologie vnímá domov

ve třech pojetích, oblastech. První oblastí je *fyzická oblast*, jež vnímá domov jako mít přiměřené bydlení k výlučnému užívání jednotlivce či rodiny. *Sociální oblast*, v pojetí domova, je mít prostor pro své soukromí a možnosti sociálních vztahů. Poslední oblastí je *právní*, kdy vzniká právní důvod k užívání domova, bydlení. Z těchto tří oblastí pak vyplývají celkem čtyři koncepční kategorie vyloučení z bydlení; bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení a nevyhovující bydlení. Koncepční kategorie je možné dále dělit na celkem 13 operačních kategorií a ty zase na národní subkategorie, které vznikly v rámci národního projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v České republice. Typologie ETHOS a její systematické členění rozlišuje osoby bez domova dle jejich životní situace nebo dle situace jejich bydlení.

Lidé a rodiny žijící na ubytovně spadají dle typologie ETHOS do koncepční kategorie Bez bytu, operační kategorie 3: Osoby v ubytovnách pro bezdomovce, životní kategorie 3.2. Přejídná ubytovna, generické (druhov) definice Osoby ve veřejných ubytovnách s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení a národní subkategorie 3.2.1 Osoby ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení) a 3.2.2 Osoby v přístřeší po vystěhování z bytu. Tyto osoby jsou považovány za osoby ohrožené v kontextu bydlení. (FEANTSA, [online] 2023)

Hradecký (2007) se ve své práci věnuje komentářům k národním subkategoriím podle typologie ETHOS. Upozorňuje na skutečnost, že služby veřejných komerčních ubytoven, kam spadá subkategorie 3.2.1 Osoby ve veřejné komerční ubytovně, nemají žádnou souvislost se zákonem o sociálních službách. Zároveň si autor všímá blízkosti výše zmíněné subkategorie 3.2.1 a subkategorie 5.2.1, která se zabývá migrujícími pracovníky ve veřejné komerční ubytovně. Jde o zahraniční migrující pracovníky, imigranty, kteří využívají tento druh ubytování. Hradecký sumarizuje vnímaná rizika i příležitosti skýtající se osobám ve veřejné komerční ubytovně. Jako rizikové vnímá absenci sociální podpory, riziko ztráty ubytování ve finanční tísní, chybějící návaznost na vyšší integrační stupeň, například v podobě sociálního bydlení a také samostatnost v rozhodování. Poslední zmíněné riziko ale Hradecký zmiňuje také v oblasti příležitostí. Jako příležitost vnímá také fakt, že tento druh ubytování může mít dlouhodobý charakter.

4 Sociální práce s rodinami žijícími na ubytovně

Je nesporné, že rodiny, které žijí na ubytovně, se mnohdy potýkají hned s několika sociálními problémy. Jedná se nejčastěji o sociální vyloučení, chudobu, nezaměstnanost, bytovou nouzi. Jsou tedy cílovou skupinou různých forem sociálních služeb. Rodina s nezletilými dětmi je také často vedena v evidenci oddělení sociálně právní ochrany dítěte (dále OSPOD) příslušného úřadu. Do života rodiny tak mohou vstoupit sociální pracovníci na úrovni pomoci i kontroly, tedy v rovině dobrovolnosti i nedobrovolnosti. Jak úspěšná bude sociální práce s takovou rodinou, je do značné míry ovlivněno jejich motivací. Je potřeba si uvědomit fakt, že rodina žijící na ubytovně má za sebou vlastní historii a ta by měla sociálního pracovníka zajímat. I k situaci, kdy se rodina ocitla na ubytovně, vedla nějaká cesta a sociální pracovník by měl hledat příčiny ztráty bydlení v rámci sociálního šetření. Tyto informace dále slouží pro kvalitní posouzení životní situace rodiny a individuální plánování.

Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo metodický pokyn k výkonu sociální práce na obcích. (MPSV, [online] 2018) Právě sociální pracovníci obecních úřadů přichází s lidmi v bytové nouzi do kontaktu. Zmíněný pokyn doporučuje jako hlavní náplň práce sociálních pracovníků depistáž zaměřující se na vyhledávání osob ohrožených sociálním vyloučením, zajišťování sociální prevence a poskytování sociálně-právního poradenství, dále pomoc osobám v bytové nouzi nebo jí ohroženým. Celkově lze ale říci, že sociální služby na ubytovně nefungují automaticky, jako je tomu například v azylových domech nebo noclehárnách.

Následující kapitoly zmiňují relevantní sociální služby vhodné při práci s rodinou, jež žije na ubytovně. Dělení sociálních služeb vychází ze zákona číslo 108/2006 Sb. o sociálních službách.

4.1 Sociálně právní ochrana dětí

Sociálně právní ochrana dětí je orgán představující zajištění a ochranu rozsáhlého množství práv dětí. S ohledem právě na rozsah práv dětí je jejich ochrana upravena v různých právních odvětví a v různém rozsahu. Ochrana práv dětí se tak stává předmětem činnosti několika subjektů. Práva dětí řeší hned několik mezinárodních dokumentů. V roce 1959 byla Valným shromážděním OSN přijata Deklarace práv dítěte a v roce 1989 Úmluva o právech dítěte. V Listině základních práv a svobod České

republiky je rodině a dětem věnována pozornost. Dává rodinu do ochrany zákona a zejména děti a mladistvé, kterým zaručuje zvláštní ochranu. Smyslem všech těchto dokumentů je potřeba poskytnout dětem, s ohledem na jejich tělesnou a duševní nezralost, zvláštní záruky, adekvátní právní ochranu a také péči. Rodiče mají právo i povinnost vychovávat a pečovat o své potomky. Pokud ale rodiče požádají o pomoc s výchovou a péčí, nemohou-li jí plnit či nechtějí, může do této situace vstoupit jako aktér stát prostřednictvím svých určených orgánů sociálně právní ochrany dětí. Stát je nositelem odpovědnosti za ochranu dětí.

Konkrétní podobu sociálně právní ochrany dětí definuje §1 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Jedná se o ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. Další opatření směřující k ochraně práv dětí jsou obsažena také v jiných právních dokumentech. Nejdůležitějšími hodnotami poskytování sociálně právní ochrany je nejlepší zájem dítěte, jeho blaho a prospěch.

Sociálně právní ochranu dětí zajišťuje a vykonávají specializované orgány, tzv. orgány sociálně-právní ochrany dětí. Těmi jsou krajské úřady, obecní úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a krajské pobočky Úřadu práce České republiky.

4.2 Sociální poradenství

Sociální poradenství se dle zákona číslo 108/2006 Sb. o sociálních službách rozlišuje na *základní sociální poradenství* a *odborné sociální poradenství*. Základní sociální poradenství je klientům sociálních služeb poskytováno vždy, respektive poskytovatelé sociálních služeb mají povinnost toto poradenství poskytnout. Jde o soubor předaných informací, jež mají za úkol pomoci při řešení tíživé sociální situace či takové situace předcházet.

Na základě zjištěných skutečností a jejich vyhodnocení může být klientům poskytováno také odborné sociální poradenství. To je již značně specifické se zaměřením na okruh, který řešení klientovy situace vyžaduje. Rodiny, jež se ocitly v nepříznivé sociální situaci v podobě ztráty vlastního bydlení, mohou využít odborné sociální poradenství

v občanských poradnách. Ty poskytují široké spektrum odborného poradenství. Rodiny zde mohou využít poradenství a pomoc při zajištění sociálních dávek, edukaci v oblasti finanční gramotnosti, poradenství v majetkoprávních a pracovněprávních vztazích, školství, rodinných vztahů a bydlení. Mimo občanské poradny může být další relevantní službou poradna pro dlužníky, jelikož rodiny, jež se ocitly na ubytovně, jsou často zatíženy dluhy a neschopností plnit své finanční závazky.

4.3 Služby sociální prevence

Služby sociální prevence se svou činností snaží zamezit sociálnímu vyloučení osob způsobeným různými příčinami. Pokud se již osoby v nepříznivé sociální situaci, pomáhá jim tuto situaci co nejdříve překonat. Služba sociální prevence tak slouží i k ochraně celé společnosti před výskytem nežádoucích sociálních jevů.

Jedna ze služeb sociální prevence využívaná rodinami s dětmi v tíživé sociální situaci je *nízkoprahové zařízení pro děti a mládež*. Služby tohoto zařízení jsou poskytovány ambulantní i terénní formou a je určena pro děti ve věku 6 až 26 let ohrožené sociálním vyloučením. Právě sociální vyloučení je jedním z nejčastějších rizik, jimž je rodina žijící na ubytovně vystavena. Nízkoprahové centrum je všeobecně všem dostupné, s možností zachování anonymity klienta.

Další z využívaných služeb sociální prevence je *sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi*. Je určena rodině s dítětem, jehož vývoj je ohrožen v důsledku dlouhodobé tíživé sociální situace, kterou rodiče nejsou schopni sami bez pomoci překonat. Tím vystávají rizika dalšího ohrožení vývoje dítěte. Činností, které sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi obsahuje, je několik. Jedná se o výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, dále zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutická činnost a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Základní filosofií této relativně moderní služby je teze, že dítěti pomůžeme prostřednictvím kvalifikované pomoci jeho rodině. „*Klientem sociálně aktivizačních služeb je celá rodina jako interakční systém ohrožený patnou sociální situací, izolovaností, zvýšenou mírou stresu, frustrací rodičů i jejich výchovnou nezkušeností, která má přímý dopad na prospívání dítěte.*“ (Bechyňová, Konvičková, 2008, s.51)

Hlavním cílem sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi je zachování či obnovení funkcí rodiny, a to v jejím přirozeném prostředí. Tato služba se snaží alespoň zastavit zhoršování se tíživé situace, která má negativní dopad na vývoj dítěte, optimálním cílem je však zlepšení sociálních dovedností, zvyšování životní úrovně a také spokojenost všech členů rodiny. Služba je poskytována formou ambulantní, například jako skupinové aktivity při setkáních v organizace nebo terénní, kdy pracovník služby dochází za rodinou do jejího bydliště. Spolupráce rodiny a služby je pro rodinu dobrovolná. Často je rodině doporučena orgánem sociálně-právní ochrany dětí, který může být třetí stranou smluvního vztahu.

5 Metodologie výzkumu

Tato kapitola se věnuje metodologii výzkumu, tedy stanovení cíle výzkumu, výběrem vhodné výzkumné strategie, metody kvalitativního výzkumu, dále výběrem zkoumaných objektů, technikou sběru dat a také etickými prvky výzkumu.

5.1 Cíl výzkumu a volba strategie

Pro vhodné stanovení cíle výzkumu je potřeba mít na paměti zadání výzkumu. Úvahy a zamyšlení se nad zadáním tématu nás dovedou k definici výzkumného problému. Reichl (2009, s. 47) ve své publikaci uvádí: „*Cíl výzkumného úkolu určuje, čeho má být jeho splněním dosaženo.*“ Formulování cíle nám také poskytuje prostor pro rozhodování, čeho chceme výzkumem dosáhnout, co chceme popsat, analyzovat a čemu tím chceme porozumět. (Hendl, 2005)

V předchozí části textu se práce věnuje teoretickým poznatkům tématu práce. Využitím a propojením těchto teoretických znalostí vyvstává cíl výzkumného šetření. Cílem výzkumné části práce je **popsat a analyzovat život rodiny na ubytovně**.

Maxwell rozlišuje celkem tři druhy výzkumných cílů, a to *intelektuální*, *praktický* a cíl *personální* (2005, in Švaříček a Šedřová, 2007, s. 63). Intelektuálním cílem této práce je rozšíření poznatků k tomuto tématu. Cíl praktický může být uplatněn využitím textu sociálními pracovníky a dalšími zainteresovanými osobami pracujícími s rodinami na ubytovně. Nakonec naplnění personálního cíle lze dosáhnout obohacením znalostí, vědomostí a zkušeností výzkumníka.

Strategie výzkumu je obecný metodologický přístup vedoucí k řešení výzkumné otázky. Tento přístup je možné dělit na kvantitativní a kvalitativní. Kvantitativní metodologický přístup vychází z předpokladu, že předmět či jev zkoumání je měřitelný, tříditelný a informace o něm lze analyzovat a zpracovat statistickými metodami. Naopak kvalitativní přístup představuje celou řadu postupů vedoucí ke snaze porozumět zkoumanému předmětu, jevu či problému a vytvořit tak jeho ucelený, komplexní obraz. (Hendl, 2005)

Petrusek (1993, in Reichel, 2009, s. 40–41) dokonce uvádí, že předmětem kvalitativní strategie je zkoumání a studium každodenního člověka v jeho přirozeném prostředí. Ačkoliv někteří metodologové kvalitativní přístup označují za doplněk kvantitativní

metodologie, Hendl (2005) zmiňuje skutečnost, že obě strategie se vzájemně doplňují a obohacují.

Z výše uvedeného přirozeně vyplývá volba vhodné výzkumné strategie pro uvedený cíl, jímž je tedy kvalitativní výzkum.

5.2 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum se historicky vyvíjel z kritiky pozitivistického a přírodovědného přístupu. Hlásí se k filozofickým směrům, a to hermeneutice a fenomenologii. (Hendl, 2005) Dle Edmunda Husserla je možné se k věcem propracovat prostřednictvím fenoménů, „*neboť věc existuje tak, že se jeví*“. (Miovský, 2006, s. 48)

Již byl zmíněn předpoklad kvalitativního výzkumu, a tím je studium problému, jevu či předmětu v jeho přirozených podmínkách. Disman (1993, in Reichel, 2009, s. 40) kvalitativní výzkum charakterizuje jako *nenumerické šetření a interpretaci sociální reality*. Hendl (2005, s. 52) definuje kvalitativní výzkum jako hluboký vhled při zkoumání předmětu, jevu či fenoménu, a to v jeho přirozeném prostředí. Reichel (2009) uvádí, že rozdílnost mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem tkví mj. v charakteristice, kdy kvalitativní výzkum je pružnější a flexibilní.

Creswell (1998, podle Hendl, 2005, s. 50) tvrdí, že v kvalitativním výzkumu jde o „*proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří holistický obraz, analyzuje různé etapy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“

Charakteristické pro kvalitativní výzkum jsou především jeho *jedinečnost* a *neopakovatelnost*, kdy zkoumané fenomény jsou skutečně jedinečné a neopakovatelné, lidmi vnímány různě a v rozličných rovinách. *Procesuálnost*, jako další vlastnost kvalitativního výzkumu, představuje fakt, že každý ze zkoumaných jevů v průběhu času vzniká, rozvíjí se a zaniká. S procesuálností souvisí také *dynamika* samotného procesu, který se odehrává v čase a jeho průběh obvykle není lineární. *Reflexivita* je další charakteristikou kvalitativního výzkumu. Výzkumník se totiž na procesech, jež zkoumá, přímo či nepřímo podílí, je jimi ovlivněn a rovněž je sám ovlivňuje. (Miovský, 2006).

Zde je nutno zmínit také nevýhody kvalitativního výzkumu. Dle Hendla (2005, s. 52) to je kupříkladu skutečnost, že získanou znalost není možné zobecnit na populaci a do jiného prostředí, neboť kvalitativní výzkum pracuje s jedinci v omezeném počtu a na jednom místě. Kvalitativní výzkum je také mnohdy kritizován pro nízkou transparentnost, kdy například není zcela jasný postup při výběru jedinců pro sběr dat. Další nevýhodou lze spatřit v časové náročnosti sběru a analýze dat. Často zmiňovanou výtka kvalitativního výzkumu je skutečnost, že se jedná o soubor subjektivních dojmů. Výsledky tedy mohou být snadno ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi. U kvalitativního výzkumu je podle Reichla (2009) potřeba řídit se několika zásadami. Jednak zásadu otevřenosti vůči zkoumaným fenoménům, dále usilovat o co možná nejplastičtější obraz problému včetně souvislostí; snahu o pochopení zkoumané situace a jejího kontextu. Důležitou zásadou je dále otevřenost směrem ke zkoumaným osobám, upřímnost, empatie a etické chování vůči nim. Co se týče subjektivnosti, ta se dle autora od výzkumníka očekává, zdůrazňuje ale nutnost umět si udržet kritický odstup od zkoumaného jevu, problému, získaných informací i objektů zkoumání.

5.3 Případová studie

Případová studie se řadí mezi základní přístupy kvalitativního výzkumu, ve kterém má své pevné místo. Dle Hendla (2005, s. 103) se případová studie zaměřuje na „*podrobný popis a rozbor jednoho nebo několika málo případů. Základní výzkumnou otázkou je, jaké jsou charakteristiky daného případu nebo skupiny porovnávaných případů.*“

V případové studii výzkumník sbírá větší množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. Principem je zachycení případu v jeho složitosti a popis vztahů. Hendl (2005, s. 104) ve své publikaci trefně přirovnává případovou studii k mikroskopu. Existuje předpoklad, že po důkladném prozkoumání jednoho případu můžeme porozumět i dalším podobným případům. Po ukončení studie je možné porovnávat zkoumaný případ s jinými a posuzuje se rovněž validita výsledků.

Mioviský (2006) vysvětluje, že v případové studii je zkoumán *případ* neboli objekt výzkumného zájmu. Případem může být osoba, skupina, ale i organizace. Důležité je tento zkoumaný případ dobře definovat, neboť žádný případ není zajímavým sám o sobě. Je nutné vědět, za jakým účelem je případová studie prováděna a k čemu má sloužit.

Hendl (2005, s. 104) rozlišuje jednotlivé typy případové studie dle sledovaného případu následovně: **Osobní případová studie** zkoumající určitý jev či aspekt u jedné osoby, jeho možné příčiny, faktory a procesy. Zkoumaná může být dokonce historie života. Oproti tomu **studie komunity** neboli sociografie, zkoumá jednu i více komunit, popisuje a analyzuje aspekty jejího života. **Studium organizací a institucí** zkoumá například firmy, školy, kulturu organizací apod. Její cíle mohou být rozličné, například evaluace, zkoumání procesů změn. Detailním studiem a analýzou určité události se zabývá **zkoumání událostí, rolí a vztahů**. Posledním typem případové studie je **studium sociálních skupin**. V tomto případě se zkoumají jednak menší skupiny, jež spolu vzájemně komunikují, tak i skupiny větší, například zaměstnanecká skupina. Výzkumník v tomto případě popisuje a analyzuje vztahy uvnitř skupiny a také jejich aktivity.

Miovský (2006) případovou studii rodiny uvádí jako samostatný typ, neboť se jedná o specifickou verzi případové studie. Její specifičnost spočívá především ve vztazích uvnitř rodiny a také celkovému postavení a roli rodiny ve společnosti. Autor ve své publikaci k případové studii rodin uvádí, že je mnohdy nutně složitý systém rozdělit na více podskupin.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že se budu zabývat případovou studií skupin, konkrétně rodiny, a to v jejím kontextu každodennosti života na ubytovně. Mám na paměti jistá rizika spojená se subjektivitou vůči zkoumanému případu a zjištěných dat, i nutnost zachování si kritického myšlení.

5.4 Vhodné metody sběru dat

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, případová studie zpracovává a analyzuje zkoumaný subjekt detailně. Má tedy popisovat daný případ do podrobností, což obvykle vyžaduje delší časový interval. Jako zdroje dat, v rámci případové studie, nám může posloužit celá škála dostupného materiálu. Hendl (2009, s. 162) jako tři základní typy sběru dat uvádí *pozorování*, *interview* a *dokumenty*. Ty mohou mít své další konkrétnější formy a podoby. Autor také zmiňuje, že zajímá-li nás v rámci kvalitativního výzkumu co lidé dělají v soukromí, je na místě použít jako techniku rozhovor, dotazník nebo deník.

Dle Hendla (2009) je pozorování chování a jednání lidí zcela přirozené. Zároveň je cílem prakticky každého zkoumání. Dá se říci, že pozorování užíváme v každodenním životě, ovšem **pozorování** v kvalitativním výzkumu je promyšlené. Jde o vizuální a další

smyslové vjemy. Jednou z metod kvalitativního výzkumu je *zúčastněné pozorování*, které se mj. uplatňuje právě v případových studiích zabývajících se hloubkovým popisem a analýzou určitého jevu, a to obzvláště v situaci, kdy např. zkoumaný jev není přístupný pohledu osob mimo danou skupinu. Během zúčastněného pozorování využíváme dle potřeby a příležitosti prostředky k získání dat, jako jsou různé druhy rozhovorů, deníky či audio a video nahrávky. Zúčastněné pozorování vyžaduje nejprve navázání kontaktu jak s prostředím, tak s účastníky zkoumané situace, což může být poměrně časově náročné. Po fázi navázání kontaktu nadchází samotné pozorování. To má za úkol zachytit co nejvíce situací ve zkoumané skupině. V rámci pozorování popisujeme prostředí, členy skupiny a další události. Popisné pozorování pak může mít podobu vyprávění. Během fokusovaného pozorování vzniká teoretický rámec zakotvený v datech, jež nám dovolí porozumět tomu, co se vlastně děje. Na konci výzkumu se uplatňuje tzv. selektivní pozorování, při němž hledáme další příklady pro nalezené typy chování v předchozí fázi. *Nezúčastněné a strukturované pozorování* je naopak typické svou nízkou interakcí se subjekty pozorování. Jde o pozorování nenápadné, nevtíravé, bez citového ovlivnění pozorovatele. To do výzkumu přináší jistou neutralitu a odstup. Nezúčastněné pozorování se často využívá po pozorování zúčastněném. Charakteristické pro strukturované pozorování je tzv. kódovací schéma, pomocí něhož může pozorovatel strukturovaně zachytit chování, dění v určité situaci a posléze projevy v něm. Miovský (2006, s. 155) spatřuje nevýhody tohoto pozorování v absenci přímého kontaktu s pozorovanými jevy, nemožnost se případně doptávat či riziko špatného pochopení sledované situace.

Ferjenčík (in Miovský, 2006) vysvětluje rozdíl mezi běžným a vědeckým pozorováním tak, že při vědeckém pozorování si výzkumník již dopředu určí, co konkrétně a jak bude pozorovat. Je tedy selektivní. Tato schopnost výzkumníka je ale do jisté míry ovlivněna nácvikem a zkušenostmi.

Další z metod získávání kvalitativních dat je **rozhovor** neboli **interview**. Jde o moderovaný rozhovor vedený s daným cílem a účelem výzkumu. Hendl (2009, s. 166) poukazuje na skutečnost, že rozhovor „*vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu*“. Patton (in Hendl, 2009, s. 168) definoval celkem šest základních typů otázek: otázky o zkušenostech chování, otázky o názorech a hodnotách, otázky o pocitech, otázky o znalostech, otázky o vnímání a otázky demografické a kontextové. Miovský (2006, s. 155-156) označuje metodu interview jako

jednu z náročnějších, ale zároveň nejvýhodnější pro získání dat. Tento moderovaný rozhovor je veden obvykle s jednou až třemi osobami. Ve vyšším počtu osob v rozhovoru se začíná uplatňovat dynamika skupiny a jiné aspekty, které mohou získávaná data zkreslit. Miovský (2006) ve své publikaci rozlišuje typy rozhovoru na nestrukturované interview, polostrukturované interview a strukturované interview. *Nestrukturované interview* se ve své podstatě podobá běžnému rozhovoru, konverzace je přirozená. Předem si tazatel nepřipravuje pevnou strukturu rozhovoru a otázek, přizpůsobuje se, nicméně drží se hlavního tématu zkoumaného cíle. Podporujeme-li dotazovaného ve vyprávění, jedná se o tzv. narativní rozhovor. *Polostrukturované interview* je zřejmě nejrozšířenější metodou rozhovoru. Využívá totiž výhod strukturovaného a nestrukturovaného interview. Tazatel již vytváří určité schéma a strukturu. Hendl (2005) používá pro polostrukturovaný rozhovor pojem rozhovor pomocí návodu, přičemž návod je právě určitý seznam otázek, které by se měly během rozhovoru probrat. Je ovšem na tazateli, v jakém pořadí, jakým způsobem a zda vůbec (pod vlivem aktuální situace) budou položeny. Miovský toto minimum otázek označuje jako tzv. jádro interview. Posledním typem rozhovoru je *strukturované interview*. To stojí v podstatě na pomezí dotazníku a rozhovoru. Strukturovaný rozhovor je již striktně připravený, s pevně stanoveným schématem. Znění otázek a jejich pořadí je dané a neumožňuje tazateli využít během rozhovoru improvizaci. Hendl (2005) poukazuje, že takto získaná data se také snáz analyzují. Strukturovaný rozhovor je vhodné použít ve chvíli, kdy tazatel nemá příliš času se dotazovanému věnovat, případně není-li možnost rozhovor opakovat.

Jelikož se budu zabývat případovou studií každodennosti rodin žijících na ubytovně, využiji jako techniku sběru dat polostrukturovaný rozhovor a pozorování.

5.5 Způsob zaznamenávání dat

Pro zaznamenávání dat nejprve použiji audio záznamové zařízení (diktafon). Miovský (2006) spatřuje v použití audiotechniky značnou podporu a pomoc pro výzkumníka, neboť získaná data jsou autentická a komplexní. Zároveň má výzkumník možnost si záznam opakovaně přehrávat a vracet se k němu. Směřem k dotazovanému je důležité, aby ho zařízení při rozhovoru nijak nerušilo a neomezovalo.

Poté, co získám data na záznamové zařízení, vyhotovím shrnující protokol. O shrnujícím protokolu Hendl (2005) uvádí, že se jedná o techniku, kdy se ze získaného textu vyjmou

pouze ta místa, která jsou pro účely sledovaného cíle přínosná. Předpokládá se totiž, že v textu jsou místa pro výzkum zbytečná. Během rozhovoru s dotazovanými budu mluvené slovo nahrávat a současně písemně pořizovat vlastní poznámky. Ty mi pomohou k pokládání případných doplňujících dotazů, aniž bych během rozhovoru přerušovala slovo dotazovaného. Zároveň tyto poznámky využiji při zpracování získaných dat. Převod audio záznamu do textové podoby se nazývá transkripce. (Miovský, 2006, s.205)

5.6 Hodnocení kvality výzkumu a triangulace dat

Při hodnocení kvality výzkumu je nutné se zamyslet nad několika otázkami, a to, jak studie přispěla k rozšíření poznatků v dané oblasti, zda byl vhodně zvolený plán a popsána strategie výzkumu v souladu se stanovenými výzkumnými otázkami a cíli, dále hodnocení provedení výzkumu, sběru, analýzy a interpretace dat a konečně důvěryhodnost vzniklého závěru. U hodnocení kvalitativního výzkumu je nutné přihlídnout k jeho specifikům. Tak jako je otevřený kvalitativní výzkum, má být otevřena i navrhovaná kritéria. (Hendl, 2005)

Jedním z nejdůležitějších faktorů při hodnocení kvality výzkumu je jeho *validita*, neboli pravdivost, platnost a také *reliabilita* – spolehlivost. Reichel (2009) uvádí, že u takové druhu výzkumu, kdy je tazatel v intenzivním kontaktu s objektem výzkumu, dosahujeme vyšší validity, naopak nižší reliability. Důležitý aspekt podporující kvalitu zkoumání, a především jeho validitu, je technika zvaná triangulace. Má několik různých variant, ale obecně lze triangulaci definovat jako „*hledání a určování pozice předmětu výzkumu (zkoumaného jevu) prostřednictvím tří (a více) různých zdrojů dat, úhlů pohledů (perspektiv), měření, postojů, výzkumníků, způsobů interpretací atd.*“ (Miovský, 2006, s. 264) Triangulaci rozděluje Reichel (2009) na datovou (užití různých zdrojů dat), metodologickou (obměna techniky sběru dat), triangulaci výzkumníků (využití více tazatelů – výzkumníků) a teoretickou triangulaci (využití různých teoretických konceptů).

5.7 Výzkumná otázka

V rámci výzkumu je nutné definovat hlavní výzkumnou otázku, a to v souladu s jeho stanoveným cílem. Již zmíněným cílem této práce je popsat a analyzovat život rodiny na ubytovně. Ze stanoveného cíle jsem definovala hlavní výzkumnou otázku: „***Jak vypadá náplň běžného dne rodiny žijící na ubytovně?***“

Hlavní výzkumnou otázku jsem posléze členila na další, dílčí výzkumné otázky (DVO) v tomto znění:

DVO1: *„Jak dlouho již rodina žije na ubytovně a z jakých (subjektivních) důvodů?“*

DVO2: *„Které specifické události, situace, se vyskytují v běžném dni rodiny žijící na ubytovně?“*

DVO3: *„Kolik členů domácnosti je zaměstnaných (ať už na hlavní pracovní poměr či formou brigády), případně kolik dětí plní povinnou školní docházku či přípravu na budoucí povolání?“*

DVO4: *„S jakými sociálními službami spolupracuje rodina žijící na ubytovně? Je rodina v evidenci orgánu sociálně-právní ochrany dětí?“*

Pro použití polostrukturovaného rozhovoru jsem sestavila jádro otázek (uvedeno níže), které jsem kladla při rozhovoru s komunikačními partnery, avšak s ohledem na individuální vývoj každého rozhovoru, přesně tak, jak je teoreticky uvedeno v kapitole o metodách sběru dat. Tzn. že některé otázky nezazněly nebo byly naopak dál doplňovány dle průběhu daného rozhovoru.

„Nejprve bych se ráda zeptala na pár věcí o vás. Kolik vám je let, jaké je vaše nejvyšší ukončené vzdělání? Jste v tuto chvíli zaměstnaný/á a v jakém oboru?“

„A nyní by mě zajímaly údaje o vaší rodině, se kterou zde žijete. Jak velká je vaše rodina, která na ubytovně žije? Tedy kolik dospělých osob a kolik dětí, myslím tím i starší děti, které ještě chodí do školy a připravují se na budoucí povolání, má vaše rodina? Kolik let je jednotlivým členům rodiny?“

„Žijete se svým partnerem/partnerkou v manželském svazku nebo jako druh a družka?“

„Kdo vše z vaší rodiny je zaměstnaný a má pravidelný měsíční příjem ze zaměstnání? Je pro vás celkový finanční příjem rodiny dostačující na každý měsíc? Využíváte nějakých dávek státní sociální podpory a pokud ne, tak z jakého důvodu?“

„Jak dlouho již vaše rodina na této ubytovně žije? Je nynější ubytovna první, ve které žijete? Co je podle vás hlavním důvodem, že vaše rodina žije právě na ubytovně, a ne ve vlastním, případně nájemním, bydlení? Jak vysoké jsou úhrady za bydlení a čerpáte

na ně některou z dávek státní sociální podpory? Dá se říci, že jste celkově s bydlením na ubytovně spokojen/a nebo naopak a proč?“

„Můžete mi, prosím, popsat do detailu váš běžný den, jak vypadá? Myslím tím od rána, kdy vstáváte a co následně obvykle děláte? Co v takový všední den dělají vaše děti a partner/partnerka? Trávíte čas společnými aktivitami? Jak máte v rodině rozdělené běžné domácí povinnosti? Myslíte si, že vás pravidla na ubytovně v něčem omezují? Co se týče dětí a jejich školní přípravy, pomáháte vy nebo partner dětem s přípravou? Jak byste hodnotili školní prospěch dětí? Mají nějaké mimoškolní aktivity ve smyslu kroužků?“

„Pakliže máte tu zkušenost, porovnejte svůj běžný den na ubytovně s běžným dnem při jiné formě bydlení? Je stejný nebo se liší?“

„Navštěvují Vás na ubytovně například další členové rodiny, která zde nežije, případně přátelé?“

„Spolupracujete s nějakými organizacemi, například pomáhá vám nějaký sociální pracovník či pracovnice? Případně je vaše rodina v evidenci OSPOD? Máte zkušenosti se sociálními službami? Pokud ano, tak jak často se s pracovníky těchto služeb či organizací setkáváte?“

„Na závěr k vám mám jednu otázku k zamyšlení a to, zda byste něco na svém běžném dni života na ubytovně chtěl/a něco změnit?“

5.8 Výběr výzkumného souboru

Volba vhodného výzkumného souboru, případně zkoumaných jednotek, hraje bezesporu velkou roli. V rámci studie, kde jako metodu využíváme rozhovor, si musíme promyslet, se kterými osobami tento provedeme a z jaké skupiny mají jedinci pocházet. V situaci, kdy je počet zkoumaných jednotek/objektů malý, je možné provést totální výběr. (Hendl, 2005, s. 150-151)

Reichel (2009) zmiňuje skutečnost, že v rámci kvalitativního výzkumu se z pravidla jedná o zkoumání menších souborů. Z mnoha důvodů, ať už z časových, finančních, logistických apod., není možné zkoumat všechny jednotky základního souboru², ale

² Jde o souhrn objektů, který je možno vymezit, podchytit, identifikovat a z něhož se následně vybírá soubor vzorek.

naopak z něj formulovat soubor výběrový³. Postupy výběru lze v podstatě rozdělit na dvě hlavní skupiny, a to *pravděpodobnostní* (náhodné) a *nepravděpodobnostní* (záměrné). V nepravděpodobnostním výběru se často uplatňuje tzv. kvótní výběr. Ten v podstatě poskytuje záruku reprezentativity, neboť výběrový soubor je tvořen dle výskytu určujících znaků, jež si předem zvolíme.

V tomto případě, kdy se zabývám výzkumem každodennosti rodin žijící na ubytovně, mám v souladu s tvrzením Hendla (2005, s. 151) předem jasně stanovenou strukturu výběru, a to bez ohledu na předpokládaný výsledek. Jelikož pracuji jako sociální pracovnice v zařízení pro výkon ústavní výchovy, běžně komunikuji s rodinami takto pravomocně umístěných dětí. Pro svůj výzkum jsem si vybrala jednu konkrétní, mě známou rodinu, s níž z profesního hlediska běžně komunikuji, ať už telefonicky či osobně, a o níž jsem věděla, že žije na ubytovně. V podstatě jsem využila skutečnosti, že si nejsme vzájemně neznámými lidmi a očekávala jsem tedy ze strany rodiny větší míru ochoty se mnou komunikovat na dané téma. Zároveň jsem využila tohoto kontaktu pro možnost oslovit za účelem výzkumu další dvě rodinami žijící na ubytovně.

5.9 Analýza kvalitativních dat

Zpracování získaných kvalitativních dat není, stejně jako data samotná, nijak standardizované. Existuje ovšem několik postupů pomáhající k třídění a analýze získaných záznamů. Pro kvalitativní data je charakteristické postupné urovnávání, pořádání a částečné třídění při současné reflexi stanoveného cíle výzkumu. Třídění a přehodnocování dat výzkumník uskutečňuje již v průběhu terénního výzkumu. Výzkum bývá ukončen v okamžiku, kdy sběr dat a jeho vyhodnocování nepřináší již žádné nové skutečnosti. Tento bod se nazývá *teoretická saturace*. (Reichel, 2009, s. 165)

Na počátku procesu analýzy jsou data rozsáhlá, neuspořádaná a bez struktury. Podle Švaříčka a Šed'ové (2007) se uplatňují dvě strategie jejich zpracování. Nejprve je prováděna redukce zdrojových textů, a to pomocí parafrázování, sumarizování. Následně se hledají skryté významy ve sděleních komunikačních partnerů a interpretují se. To znamená, že původně získaná data jsou jednak redukována na klíčová tvrzení a současně rozšířena o interpretaci vloženou tazatelem. Švaříček a Šed'ová (2007, s. 211) také popisují univerzální a efektivní způsob analýzy dat pomocí *otevřeného kódování*. Jedná

³ Neboli vzorek; objekty zastupující základní soubor. Výsledky zkoumání základního souboru by měly být aplikovatelné i na základní soubor.

se o techniku použitelnou u různých kvalitativních projektů. Otevřené kódování znamená „*operace, pomocí nichž údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem; text je jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména*“ s nimiž lze dále pracovat. Tedy rozhovor převedený do textu je rozdělen na jednotky (což mohou být např. slova, věty i odstavce) a těm je přidělen určitý kód vystihující typ vyjádření či jednání. Přitom je potřeba reflektovat o čem vypovídá daná sekvence a co za jev nebo téma reprezentuje.

Data získaná pomocí interview a pozorováním, jsem potřebovala přenést do lépe zpracovatelné podoby. Tento proces transkripce dat jsem provedla konkrétně poslechem získané audionahrávky a jeho přepisem do textového souboru. Zpracovala jsem také vlastní poznámky zaznamenané v průběhu sběru dat i případně během jejich analýzy. Postupně jsem data segmentovala, tedy třídila informace přínosné pro cíl výzkumu. Rozhovorům a záznamům z vlastního pozorování jsem přiřadila kódy, vytvořila si jejich seznam a poté vytvořila kategorie. Pomocí kódů a jejich kategorií jsem se zabývala zjištěnými skutečnostmi s cílem zodpovědět hlavní výzkumnou otázku.

5.10 Etické otázky výzkumu

Problematika etiky výzkumu je velmi důležitá. Reichel (2009, s. 175-179) etické otázky výzkumu dělí do dvou kategorií. Jednak *etiku samotné výzkumné práce* a pak *etické zásady práce se zkoumanými osobami*, která je, zvláště v oblasti sociálních výzkumů, velmi citlivou a vážnou částí. V zásadě je stanoveno několik pravidel, na něž má být brán při výzkumné práci zřetel. V oblasti etiky výzkumné práce jde mj. o zásadu, že získaná data mohou být použita pouze k účelům výzkumu. Osobní, důvěrné i jinak citlivé informace musí být zabezpečené tak, aby nedošlo k jejich zneužití. Do terénu vstupuje výzkumník po předchozí domluvě, tedy legitimně. Jádrem etické zásady vůči zkoumaným osobám tkví ve skutečnosti, že výzkum nesmí žádným způsobem tyto osoby ohrozit či poškodit. Této zásady dosáhneme tím, že nikdy nesmíme zkoumat danou osobu, aniž by o tom byla informována a s výzkumem souhlasila. K tomu nám pomůže informovaný souhlas. V případě nezletilých dětí nám informovaný souhlas může udělit zákonný zástupce. Účast osob na zkoumání musí být zcela dobrovolná. Zároveň mají právo kdykoliv z účasti odstoupit. Dále ctíme u zkoumaných osob hodnoty, jakými jsou důstojnost a anonymita.

Hendl (2005) doplňuje k informovanému souhlasu, že ten může být udělen, pakliže je osoba dostatečně informována o všech okolnostech výzkumu. Dále je na výzkumníkovi, aby zachoval soukromí účastníků výzkumu, jejich emoční bezpečí (aby mohli bez obav sdělit své pocity) a nijak nezatajoval cíle a okolnosti výzkumu, případně adekvátně a včas informoval o nutnosti něco tajit.

V souladu s výše uvedenými etickými zásadami jsem účastníky vlastního výzkumu předem informovala o cíli výzkumu. Všechna získaná data z rozhovoru a pozorování jsem zajistila proti případnému zneužití a budou sloužit pouze pro účely tohoto výzkumu. Pro zajištění zásady anonymity zkoumaných osob jsem pozměnila jejich jména. Jelikož informace poskytnuté těmito osobami jsou osobními a citlivými údaji, budu v práci s nimi obezřetná a empatická. Zároveň reflektuji svou objektivnost vůči zjištěným datům.

6 Případová studie rodin

Tato část již představuje zpracování získaných dat pomocí polostrukturovaného rozhovoru a pozorování celkem tří rodin žijících na ubytovně. Technikou otevřeného kódování, zmíněnou v kapitole 4.9 Analýza kvalitativních dat, jsem následně pojmenovala několik kategorií. Do těch jsem zařadila data získaná od zkoumaných osob.

Všechny tři rodiny zapojené do výzkumu jsou ze soukromé ubytovny stojící na okrajové části okresního města. Budova ubytovny je starší, na první pohled v nevyhovujícím technickém stavu. Ubytovna má kapacitu 60 lůžek a disponuje dvou až šestilůžkovými pokoji. Sociální zázemí – sprchy a toalety jsou společné pro všechny obyvatele, jsou uzamykatelné. Společná je také kuchyně disponující dvěma elektrickými sporáky, menší kuchyňskou linkou, rychlovarnou konvicí, lednicí a mikrovlnnou troubou. Pokoje jsou vybaveny postelemi, skříní, stolem a židlemi. Cena za ubytování se odvíjí od délky ubytování. Dlouhodobé ubytování vychází levněji. Za příplatek je možné mít na pokoji malou lednici a vlastní televizi či využít společnou pračku k praní prádla.

Ubytovnu jsem za účelem oslovení rodin navštívila dvakrát. Pouze s rodinou označenou číslem 1 jsem vedla rozhovor v jejich pokoji. S rodinou číslo 2 a 3 jsem se sešla ve venkovních prostorách, na odpočinkovém místě v parku nedaleko ubytovny.

6.1 Případová studie Rodiny 1

S rodinou s označením číslo 1 přicházím pravidelně do kontaktu skrze své vlastní povolání a jejich syna F. umístěného v dětském domově se školou. Na ubytovně jsem je navštívila prvně, a to za účelem společného rozhovoru a navázání kontaktu s dalšími rodinami vhodnými pro výzkumnou práci.

6.1.1 Charakteristika rodiny

Tato rodina se skládá z celkem osmi členů, ačkoliv na ubytovně trvale žijí pouze paní L. (39 let) a pan P. (40 let). Z jejich družského vztahu, trvajícího přes 20 let, se jim narodilo celkem šest dětí, ale všechny jim byly odebrány z péče ještě před stěhováním na ubytovnu. V té době žila rodina v nevyhovujícím domku s rodiči a rodinou bratra pana P. V domě nebyla elektřina, ani tekoucí voda. Pan P. vypráví: „*Bylo nás tam fakt hodně,*

ale bylo to fajn. Pak nám vzali děti, umřela moje máma. Ona tu rodinu držela. Nakonec náš barák vyhořel. (...) Bydleli jsme chvíli ještě u příbuznejch, ale hádali jsme se.“

Pět dětí pana P. a paní L. je v dětském domově, jeden chlapec je umístěn v dětském domově se školou (zařízení pro výkon ústavní výchovy).

K otázce vzdělání a zaměstnání uvádí pan P., že má ukončené základní vzdělání. *„To víte paní, mě ta škola nebavila, já jsem blbej. (...) Ted' zrovna nedělám no. Není pro mě práce. Zase až mě chlapi zavolaj, tak pojedu s nima dělat rukuma. Výkopy děláme.“* Paní L. se vyučila prodavačkou. *„Já jsem se na tu prodavačku vyučila, ale nikdy jsem to nedělala. Pak se mi narodil syn T. a další děti, takže jsem dlouho byla na mateřský. (...) Ted' mám pěknou brigádu v jedný firmě, že tam dělám uklízečku. Dělá tam skoro rok.“*

Co se týče vzdělávání dětí, čtyři plní povinnou školní docházku a dvě děti jsou na středním odborném učilišti. Za oblast vzdělání jsou nyní u dětí zodpovědná zařízení, v nichž jsou umístěny, a to včetně finančního zajištění.

V oblasti financí má jediný stálý příjem v tuto chvíli paní L. ze svého zaměstnání. Pracuje jako uklízečka. *„Chodím tak na pár hodin denně, po obědě mám hotovo.“* Paní L. mi nesdělila výši svého měsíčního příjmu, což jsem respektovala. Mzda je paní L. vyplácena osobně a každý týden, tedy po částech.

Pan P. v době rozhovoru nebyl zaměstnaný. Občas se mu vyskytne možnost přivýdělnku formou jednorázové brigády, ale nejde o nic pravidelného. Byl sankčně vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání na příslušném úřadu práce. *„Tam už nejdu! Pořád vás nutěj jít dělat nějakou práci, co vám vyberou! Já si to ale umím zařídit sám!“*

Nepobírají žádné dávky státní sociální podpory, byť o této možnosti vědí. Odmítají řešit administrativu s žádostí spojenou, je patrný negativní vztah k úřadům a institucím. Paní L.: *„Když jsme ještě měli u sebe děti a všichni jsme bydleli spolu doma, tak jsem brala rodičák, to jo a nějaký ty peníze na děti. (...) Jo! Přídavky na dítě se to jmenuje. Ale to ted' nemáme že jo. To dostává děcák. Moje tchýně, jak jsme s nima bydleli, tak ona to uměla zařizovat nějaký peníze na bydlení od státu. (...) Taky jsem tam byla na tom úřadě, už to je dlouho docela, ale jen jednou. Já tomu nerozumím a štválo mě to.“*

Náklady za potřeby, jakými jsou jídlo, ošacení, drogerie, rodina spočítané nemá. Sdělují ale, že finance, jež mají k dispozici, jim zcela nestačí. Pan P.: *„Jako L. většinou po tom tejdnu donese nějaký peníze z práce a to je ale utracený hned, to se nedá. Když není*

koruna, tak třeba tři dny vydržíme na pečivu nebo těch čínských polívkách. Já moc jíst nepotřebuju. Dá se to vydržet.“ Paní L. doplňuje: *„Zaplatíme bydlení, jdeme na nákup a víte, jak je všechno drahý hrozně v krámě..?! Takhle nevím jak bysme to dělali, kdybysme tady měli ještě platit věci pro děti nebo bydlení jim.*“ Během kontaktu pan L. také připustil pravidelnou konzumaci alkoholu, a to jak piva, tak lihovin.

6.1.2 Vlastní hodnocení ubytovny jako bydlení

Pan P. s paní L. bydlí na této jedné ubytovně již čtyři roky. K dispozici mají jeden pokoj zhruba o rozměrech 4x4 m. Pokoj na první pohled vypadá uklizeně, i když je patrný horší hygienický a technický stav prostoru. Na zdi je místy viditelná plíseň. Je vybavený dvěma postelemi sestěhované jako dvoulůžko, menší šatní skříň, jídelní stůl a tři židle. Pan P. vysvětluje, *„... tady máme postel. Ale když k nám někdy přijede syn F. (pozn. z dětského domova se školou), tak já si pak vezmu tuhlenctu skládací matraci.*“

Co se týče sociálního zařízení, uvádí paní L.: *„Jako sprchy a záchody tady máme takový že to stačí. Někdo na to nadává. (...) Prostě se tam musíte zamykat, aby vám tam nikdo nelez. Protože to jsou jako sprchy pro všechny, jako i pro chlapi i pro ženský i ty děti, co tady jsou.*“ Pan P. se smíchem dodává: *„Mě je to jedno paní, já se ani nezamykám, klidně ať někdo přijde!*“

Stejně tak společná pro obyvatele ubytovny je kuchyňka. Paní L.: *„No já když jdu vařit, tak se nejdřív jdu podívat, jestli tam je vůbec volno. Protože když chce zrovna vařit víc ženskejch, tak se tam nevejdeme a pleteme se. To jo, to mě docela štve. Jak tam necháte třeba nějaký koření, tak už ho nemáte. Prostě si ho někdo vezme (...) Nejvíc tam chodíme vařit kafe. Každý den nevařím, to je drahý.*“

Na otázky spojené se spokojeností života na ubytovně nebo potřebou zajištění jiného bydlení, odpovídá pan P.: *„Když jsme bydleli všichni spolu, bylo to lepší... Ale my už jsme si tady zvykli, jako no co nám tady chybí, no?“* Paní L.: *„Chtěli bysme děti vrátit zpátky. Ale to nám je nedaj sem na ubytovnu, nepustěj je (pozn. z ústavní výchovy). Jenže když jsme zkusili hledat, že si pronajmem byt, tak nám ho nikdo nedá.“* Zajímalo mě, zda se dozvěděli někdy důvod odmítnutí poskytnutí bytu k pronájmu. Pan P. má jasno. *„No proč. Se na nás podívejte, když jsem cigán. To jim vadí. Víte?“* A paní L. dodává: *„Taky když řeknem, že by s náma šlo pak šest dětí. To nechťej pak dát ten byt.“*

6.1.3 Vlastní popis dne na ubytovně

Zde uvádím vybrané, k cíli výzkumu relevantní, odpovědi ohledně běžných činností a událostí běžného dne na ubytovně dané rodiny. Skutečnost, že všech šest dětí pana P. a paní L. je umístěno v náhradní rodinné péči, se samozřejmě na jejich běžných činnostech doma podepisuje. Tím, že s nimi děti nežijí, odpadla rodičům péče o ně a jejich čas se dětem defacto nijak nepřizpůsobuje. Tuto část zkoumání jsem spíše nechala plynout jako narativní rozhovor. Celé vyprávění jsem na konci pro přehlednost přepsala do tabulky, s posloupností dne a každodenními i nepravidelnými činnostmi.

Paní L. má čas díky svému zaměstnání více strukturovaný. *„Tak jako záleží hodně, jestli jdu do práce nebo mám volno. Když jdu do práce, tak vstávám tak v 6:30. V práci jsem tak do jedny. Cestou z práce se někdy zastavím něco koupit k jídlu. (...) Po pracovní době se věnuje povinnostem v domácnosti i odpočinku u mobilního telefonu. „Chystám jídlo nějaký, oběd, nám stačí i něco z pytlíku nebo salám. Někdy něco uvařím, málo. Ale to vaření tady je na nic jak to máme společný tu kuchyň. (...) Někdy se stane, že jak přijdu z práce, tak Lukáš tady spí u televize. Dáme kafe a jsem na mobilu nebo se tady někdy sejdeme s některejma sousedama. (...) Lidi se tu hádaj často. Kvůli blbostem. Jeden den jsou kamarádi s váma a druhý den vás nepozdravěj. (...) Já jdu pak během odpoledne uklidit nějaký nádobí nebo tak. Moc tady na úklid není, jak tu máme jen pár věcí.“* Během vyprávění paní L. i pana P. vyplynulo, že péče o domácnost je starostí v podstatě jen paní L. Na otázku, zda má pan P. doma nějaké povinnosti, paní L. odpovídá: *„Tak jako jsem ženská a o domácnost se má ženská starat. Takhle to máme s přítelem vždycky. (...) Peru většinou jednou za týden. Máme tady pračku společně tam jak je kuchyně.“* I co se týče volného času paní L. po příchodu ze zaměstnání, je výrazně určován jejím druhem a životem na ubytovně. *„Tady skoro nikdy nejste úplně sami. Pořád se dělají návštěvy. Chodí k nám nebo i my k nim a někdy až skoro do noci.“* Mimo pracovní dny paní L. tráví čas ráno a dopoledne následovně: *„O víkendu si můžu ráno trochu aspoň odpočinout. Ráno s P. posedíme u kafe. Většinou pak jdu udělat nějaký jídlo, ale to nám stačí i na dva tři dny třeba. Odpoledne vyrážíme za dětmi na návštěvu. To máme vždycky v děcáku domluvený dopředu, že tam zavoláme předtím. (...) Jsme s nima zhruba od dvou do pěti hodin. Jsem jako ráda, že se takhle můžeme vidět, ale je mi pak z toho smutno... že je nemám u sebe. Ale už jsme zvyklý, jinak to nejde, to bysme asi byli na ulici a to nejde. (...) Přineseme jim nějakou čokoládu, když jdem za nima.“*

Pan P. má běžný den velmi volný, bez pevně dané struktury, což je zjevně ovlivněno absencí stálého zaměstnání. Den si plánuje v podstatě dle sebe. „*No tak já teď nemusím vstávat do práce že jo. Vzbudím se většinou kolem osmý, a to si musím hned dát kafe a cigárko a mít svůj klídek. Projedu mobil, facebook a tak že jo, to mě baví, tak co mám dělat. Když má tady moje ženská šichtu, tak co mám dělat no...? Tak já se většinou sejdu tady s chlapama, co bydlej vedle. (...) Pokecáme, dáme si i pivko nebo tak a je sranda.*“ Na mou otázku, kde se se sousedy schází pan P. odpovídá: „*Většinou před ubytovnou na lavičce, tam můžeme kouřit víte..? (...) To uteče čas hodně rychle! Prostě jen tak kecáme u cigárka a jo, i si u toho něco popijem, to chlapi dělaj.*“ Z vyprávění pana P. je patrné, že je se svými sousedy tráví čas rád a vyhovuje mu to tak. Zajímalo mě, co konkrétně je myšleno výrazem, že „popijí“. „*Co pijem? Nejvíc pivko a dáme si i občas třeba vodku. Co tady mám dělat celý den. Nesmí se to ale přehnat, to je pak průšvih, ale to se nám vždycky nepovede.*“ I zbytek dne pan P. dle svého vyprávění tráví bez povinností. „*Odpoledne si zapnu telku a to většinou usnu u toho. Na nákup někdy dojdu pro něco. To jdu spíš teda už ráno si něco koupit. Jinak chodíme s mojí ženskou na nákup i spolu tady vedle do obchodáku. (...) Večer prostě koukáme na telku anebo se sejdem zase tady u sousedů nebo u nás. (...) O každým víkendu si domlouváme návštěvu dětí tady v děčáku. To skoro nikdy nevynecháme. Bud' jsme s nima třeba hod'ku tam u nich na zahradě co maj, nebo někdy i na delší dobu s nima jdeme něco koupit nebo na zmrzlinu.*“

Výjimečnou událostí pro rodinu jsou víkendové pobyty syna F. umístěného v dětském domově se školou. Pan P. „*Musí nám to dovolit sociálka (pozn. pracovnice OSPOD) a pak je tu F. na jednu noc.*“ Ostatní děti k rodičům na ubytovnu nejezdí, protože o to samy nemají zájem. „*Dřív sem na střídačku jezdily i ostatní děti, ale jsou spolu radši v domově. Že se jim to tady nelíbí prej...*“ Dodává smutně paní L. „*Ale když má F. přijet, tak to já uvařím, co má rád, má tu čisto a nějaký dobroty koupený a jsme prostě spolu.*“

	Povinnosti	Volný čas
Každodenní činnosti	Brigáda; úklid pokoje; příprava pokrmu,	Čas na mobilním telefonu; sledování televize; setkání se sousedy z bytovny
Nepravidelné činnosti	Praní prádla; nákup	Víkendový pobyt syna F.; návštěva dětí v dětském domově

Tabulka č. 1: Přehled činností paní L.

	Povinnosti	Volný čas
Každodenní činnosti		Čas na mobilním telefonu; sledování televize; setkání se sousedy z bytovny (s konzumací alkoholu)
Nepravidelné činnosti	Občasná brigáda; nákup	Víkendový pobyt syna F.; návštěva dětí v dětském domově

Tabulka č. 2: Přehled činností pana P.

Je zřejmé, že každodenní činnosti a struktura dne paní L. a pana P. se liší. Tato rozdílnost je zcela jistě ukotvená ve skutečnosti, že paní L. má stálé zaměstnání a její partner nikoliv. Paní L. má ve svém běžném, rutinním dni, daleko více povinností, jež musí plnit. Pan P. si svůj čas plánuje dle svých vlastních potřeb a v podstatě žádné povinnosti, které by ten den měl splnit, nemá. Během rozhovoru bylo patrné, že panu P. tento způsob vyhovuje a je s ním ztotožněn. Významnou událostí je pro rodinu víkendový pobyt syna F. a návštěvy ostatních dětí v dětském domově.

6.1.4 Spolupráce se sociálními službami

Rodina je dlouhodobě vedena v evidenci OSPOD. Děti byly rodičům odebrány a umístěny do dětského domova na základě nevhodných bytových podmínek, kdy rodina bydlela v domě rodičů pana P. bez elektřiny a tekoucí vody. V tuto chvíli, kdy jsou děti umístěny v dětském domově, již spolupráce pracovníce z OSPOD s rodiči není tak intenzivní. Jsou ale v pravidelném kontaktu skrz záležitosti dětí.

S žádnými sociálními službami rodiče nespolupracují, ačkoliv jim je možnost navázat spolupráci opakovaně nabízena ze strany OSPOD. Pan P. k tomuto uvádí: *„Dřív k nám do baráku chodily ženský z Charity. Jakože jezdily za dětma se s nima učit do školy, jak jim to nešlo. Ale jen chvíli, protože mě tam štvaly, že k nám lezly.“* Je zřejmé, že v rodině kdysi fungovala služba sociálně-aktivizační služby. Z celkového vyjadřování pana P. je zjevná jeho nedůvěra a negativní vztah vůči jakýmkoliv institucím.

6.2 Případová studie Rodiny 2

Další rodinu jsem záměrně vybírala jako rodinu s dětmi společně žijícími na ubytovně. Předpokládala jsem, že tato rodina bude trávit čas poněkud odlišně od první rodiny, kde trvale žijí pouze matka a otec bez dětí.

6.2.1 Charakteristika rodiny

Rodina se skládá ze čtyř členů, pan J. (35 let), paní A. (29 let) a děti H. (5 let) a P. (8 let). Pan J. je vyučený kuchař, ale své původní profesi se nevěnuje. *„Doma občas vařím. Vařením jsem se chvíli živil, ale moc mi to nevydělávalo. Ted' chodím pomáhat na stavbu s partou a tam si vydělám lepší peníze.“* Paní A. je vyučená cukrářkou, v tuto chvíli je nezaměstnaná. *„Jsem doma, protože se tady o to starám, o děti, o chlapa. Nevím, jakou práci bych chtěla dělat, mám tu dost práce doma.“* Starší syn P. chodí do druhé třídy základní školy, mladší H. je s matkou doma, nenavštěvuje žádné předškolní zařízení. Paní A. dodává: *„Nehlásila jsem ho do školky, na co, když se mnou může bejt doma. Školka stojí docela dost peněz.“* Rodiče spolu nejsou sezdání.

Co se týče finančních záležitostí rodiny, pan J. má pravidelný příjem ze zaměstnání. Paní A. je v evidenci uchazečů o zaměstnání vedenou na Úřadu práce, nicméně

bez nároku na finanční podporu v nezaměstnanosti. Rodina čerpá přídavky na dítě vyplácenou Úřadem práce. Rodina rovněž splácí dluh vzniklý za nájemné v předchozím bytě. Pan J.: „*Ještě tam dlužím něco. Je to těžký. Vydělám peníze, ale to vyjde tak sotva nám, a to se snažíme neutrácet zbytečně. Do toho potřebujem našetřit na kauci na nověj byt. Hrozně těžký to teď je v týhle době.*“ Paní A.: „*Já vím že bych měla jít dělat, abych taky nějaký peníze vydělala. Jenže kdo by se pak postaral o kluky. Ale jedna kamarádka říkala, že by mi občas kluka dopoledne na dvě hodiny pohlídala, tak bych třeba někde mohla na brigádu.*“

6.2.2 Vlastní hodnocení ubytovny jako bydlení

Rodina na ubytovně žije krátce, v době rozhovoru druhý měsíc a brzy plánuje stěhování do nájemního bytu. Sami uvádí, že je to pro ně jen přechodné řešení situace s bydlením. Pan J. vysvětluje důvod bydlení zde následovně: „*Prostě jsme bydleli v podnájmu v bytě a pak jsem chvíli neměl práci, takže peníze chyběly. Udělali jsme si na bytě nějaký dluh a končila smlouva taky a pak už to šlo rychle. Takže to bylo nejrychlejší řešení. Nemusela se tady dávat žádná kauce, ani platit celej měsíc dopředu, nic. (...) Víte já jsem kdysi nějakou dobu na ubytovně žil, na jiný, když jsem zdrhnul od našich, tak já to znám. (...) Potřebuju nějaký peníze jako našetřit a najít pro nás normální byt. Snad půjdeme už příští měsíc.*“ Paní A. s bydlením na ubytovně není spokojená: „*Je to tady vlastně úplně malý. Jeden pokoj, když tady máme kluky, je fakt málo. Není tady místo. A ani klid tady není! Pořád vám někdo klepe na dveře a potřebuje něco půjčit, kafe, mlíko. Lidi se tu různě hádaj nebo tady chlastaj a pak řvou. Bydlej tu různý lidi. Není to pro nás dobrý místo, natož pro děti. Snad brzy půjdeme pryč. (...) Nešlo to jinak, nebylo kdo by nám pomoh. S rodinou se nebavíme, to je složitý. A kdo by k sobě vzal nás všechny. Brzy ale už půjdem pryč.*“

6.2.3 Vlastní popis běžného dne na ubytovně

Tato čtyřčlenná rodina má den celkově strukturovanější oproti rodině označení číslem 1. Pan J. má nyní zaměstnání, do kterého dochází každý všední den, někdy také v sobotu. „*S chlapama jdeme do práce už třeba v pět, šest ráno, jak nám řekne šéf. Vyzvednou mě tady před barákem autem. (...) V práci si máknu, to jako jo.*“ Větší část dne pan J. pracuje, sám sděluje, že je pro něho práce náročná, ale důležitá jako zdroj příjmu pro rodinu. „*Když dojedu z práce, tak si potřebuju dát v klidu kafe a odpočinout si, ale to mě stejně*

rušej kluci nebo A. chce at' s ní se bavím, tak dáme kafe spolu. “ Na můj dotaz, zda se zde navštěvují s nějakými sousedy: *„Já si dám občas s chlapama pívko po práci. Ale tady ne, jsou tady divný lidi, jen jedny sousedi co maj taky děti. Jo a ještě ta paní s holčičkou. Tady to jede hodně ty návštěvy, ale my zase tolik ne, jen s těmi sousedy vedle.*“ Závěr dne u pana J. je ve znamení odpočinku u televize s paní A. *„Já jsem stahanej z tý práce. Ještě když si dám to pivo, tak já usnu brzo, i dřív jak kluci někdy.*“ Z vyprávění pana J. vyplynulo, že pracuje téměř šest dní v týdnu. Když má volný den, například neděli, snaží se spíše odpočívat. *„U nás je největší klid, když jsme všichni na mobilech. Fakt. To jediný vydržej kluci v klidu. (...) Celej ten týden je hroznej blázinec a jsem rád, že můžu mít klid. Občas s klukama jdem někam ven, jako na výlet, na hřiště.*“

Paní A. má, jak sama sdělila, na starost péči o domácnost a děti. *„Ráno vstanu nějak půl sedmou, musím udělat dětem snídani a P. do školy svačinu. Pak musej vstát oba kluci, protože s P. musím ke škole dojít. Jeho škola je odsud skoro půl hodiny pěšky.*“ Starší syn P. dál dochází do své původní školy, do které chodil již před stěhováním na ubytovnu. *„Cestou ze školy většinou s malým zajdem do krámu pro nějaký pečivo a prostě nákup. Dopoledne nachystám nějakej oběd, to bejvá v tý kuchyňce docela místo. Je to na nic, protože do toho hlídám malýho, ten pobíhá sem tam, a to já nechci, aby tu běhal sám.*“ Z vyprávění paní A. je patrné, že život na ubytovně jí nevyhovuje a přála by si změnu. *„Pak už zase spěcháme zpátky do školy pro Petra a zase na ubytovnu. Kluci jsou hodně divoký a potřebujou furt běhat. Jenže na tý ubytovně kolem není nic, žádný hřiště, nic. Teda chodí sem někdy ty pracovnice sociální, že s dětma dělají nějaký hry, zeptaj se na školu, tak tam kluci taky zajdou za nima (...) Taky si dám pak pauzu. Já nejvíc vypnu, když jsem na mobilu, jsem na netu nebo na facebooku anebo na něm i hraju hry.*“ Co se týče přípravě do školy a vypracování domácích úkolů staršího syna P., o to se stará paní A. *„Každej den dostávaj úkol. Většinou to děláme večer, ale P. to moc nebaví, to mě taky nebavilo jako dítě. Občas na něho musí nastoupit i tatínek, aby něco dělal. To na něho platí. (...) Ale nemá tady ani pořádně klid na tu školu.*“ Večerní hygienu, zvláště s dětmi, vnímá paní A. jako problematickou. *„Prostě musím pobrat věci na mytí, ručník a pak s klukama jít do těch sprch přes chodbu... celkově je to komplikovaný. Takhle večer se i bojím tady. Jsou tu prostě divný některý ty lidi. Jsem radši, když s náma jde i chlap (pozn. partner) Já se tu i zamykám celej den, jako na pokoji.*“ Je jasné, že ve sdíleném pokoji není příliš prostoru na soukromí. *„Abysme mohli s J. koukat v klidu třeba na televizi nebo se bavit, tak klukům dáme mobil nebo tablet a tam oni si hrajou než jdou*

spát.“ Víkendy jsou pro A. o poznání volnější. „*Já si ráda poležím, když jinak musím s dětma furt vstávat, takže já o víkendu ráno prostě dýl jsem v posteli. Většinou na mobilu. (...) Výlety moc neděláme no. To bysme asi měli. Ale když je teď J. v práci i soboty..? Někdy chodíme aspoň ven tady ve městě, na hřiště nebo tak. Jo a byli jsme minulý měsíc v tý malý ZOO kousek odtud. Musíme hodně teď šetřit, ať už můžeme odejít.*“

	Povinnosti	Volný čas
Každodenní činnosti	Chystání snídaně a svačiny pro syny; ranní příprava dětí a doprovod syna do školy; nákup; příprava oběda; vyzvednutí syna ze školy; školní příprava syna P.; večerní hygiena dětí; úklid	Volný čas na mobilním telefonu; sledování televize
Nepravidelné činnosti	Praní prádla	Výlet s rodinou

Tabulka č. 3: Přehled činností paní A.

	Povinnosti	Volný čas
Každodenní činnosti	Zaměstnání	Volný čas na mobilním telefonu; sledování televize
Nepravidelné činnosti	Pomoc se školní přípravou syna; vaření	Setkání s přáteli z práce (konzumace piva); výlet s rodinou

Tabulka č. 4: Přehled činností pana J.

Z vyprávění paní A. a pana J. zjevně vyplývá, že pro J. jeho běžný den značně určuje jeho práce. Oproti tomu jeho partnerka se skutečně stará o chod domácnosti a zajišťuje z větší části péči o společné syny. Je více než zřejmá nespokojenost obou s touto formou bydlení a fakticky jí vnímají pouze jako přechodné řešení. Zaměstnání pana J. a školní docházka syna P. dávají běžným dnům této rodiny jasnou strukturu. Volný čas sice tráví rodina společně, nicméně spíše na mobilních telefonech, a to včetně dětí. Někdy chodí společně ven na procházky a dětské hřiště. Výlety jsou pro ně finančně nákladné.

6.2.4 Spolupráce se sociálními službami

Rodina pana J. a paní A. občasně využívá služby místní neziskové organizace. Terénní sociální pracovníci dochází na ubytovnu a nabízejí rodinám s dětmi různé volnočasové aktivity a hry pro děti. Rodina není pravidelně sledovaná pracovníky OSPOD. S jinými službami rodina nespolupracuje. Paní A.: *“No jak sem choděj ty pracovnice si hrát s dětma, tak vím že i nabízej pomoc s hledáním bydlení, jako že vám i poraděj, ale to asi zvládneme pak sami, já koukám po bytech na internetu, že tam jsou inzeráty.”*

6.3 Případová studie Rodina 3

Poslední vybraná rodina je specifická tím, že jde o soužití pouze matky a dcery. Dcera u rozhovoru byla přítomna, proto jsem některé otázky volila s nejvyšší citlivostí vůči ní. Během rozhovoru převážně trávila čas na mobilním telefonu, ale bylo zřejmé, že mě a matku poslouchá a pozoruje.

6.3.1 Charakteristika rodiny

Tato rodina se skládá pouze ze dvou členů, a to matky – paní V. (49 let) a její dcery K., které je 10 let. Paní V. s otcem své dcery nežije, ten je momentálně ve výkonu trestu odnětí svobody a matce zasílá na dceru minimální výživné. *„To je pár stovek. To je nic.“* Paní V. má ještě dva dospělé syny, ale ty žijí se svými rodinami. Paní V. má základní vzdělání, nyní kvůli zdravotním potížím nepracuje. *„Víte mám bolesti zad. Plotýnky.“* Dcera chodí do čtvrté třídy základní školy.

Rodina žije na ubytovně třináct měsíců. *„Je to dlouho. Už rok... tak tu jsme. Bohužel není jiná možnost. Nejsou peníze. Nikdo mi nepomůže.“* Paní V. dál vypráví o tom, jak se

s dcerou na ubytovně ocitla. „S jejím tátou to bylo těžký žití. Peníze pořádně žádný nepřinesl, nestaral se o nás, chlastal. Já na mateřský. Pak skončil v base, porušil podmínku, co měl. Chodili k nám exekutoři, protože jsme s bejvalým měli dluhy a pak chodili na mě, nakonec nás z bytu vystěhovali. Věděla jsem o týhle ubytovně, tak jsme s holkou šly, nebylo na výběr. Sama ženská, jak bych to zvládla ty nájmý drahý a jak to vyřídit.“ V rodině paní V. jsem měla, v porovnání s dalšími dvěma rodinami, silný pocit její osamělosti, byť má s dcerou vřelý vztah. Často opakovala, jak se cítí na vše sama, byla smutná a svěřovala se s pocity beznadějnosti.

6.3.2 Vlastní hodnocení ubytovny jako bydlení

Z vyprávění paní V. bylo zjevné, že ačkoliv na ubytovně žije již celý rok, spokojená zde není. „Co mám vyprávět. Uměla bych si představit něco lepšího, hlavně kvůli holce. Ale musím být ráda aspoň že máme tohleto. (...) Jsem na všechno sama. (...) Vadí mi, jak tu nic nemůžeme si udělat podle sebe a ani ten majitel se tady o to moc nestará. Vidíte ty fleky na zdi? Hrozný!“ Paní V. také sdílí své obavy z některých spoluobyvatel ubytovny. „Někdo tady bydlí taky docela dlouho, jiný jsou tu na chvíli a jdou. (...) Ty lidi tady jsou různý a nedá se všem věřit. (...) Já si rozumím s jednou paní co tu žije sama. Občas si i pomůžeme vzájemně, že jí třeba dám palačinku když dělám a ona dá někdy něco sladkýho pro holku.“ (pozn. dcera paní V.) Jako problematické a omezující vnímá i společné sprchy a toalety. „To vůbec nemáte soukromí. Jak jdete na záchod, hned někoho potkáte. (...) S holkou večer chodím na sprchování já, to bych se bála aby šla sama, to ona nesmí.“

Její dcera se ve škole setkala s nepříjemnými poznámkami od spolužáků narážející na jejich bydlení na ubytovně. „Holka už není malá. Vidí že jiný děcka ze školy takhle nebydlej. Oni se jí smějou, že smrdí. Ale ona se myje! Ale tady to smrdí, dyť to jste taky musela cejtit. (...) Pro ní bych si přála, abysme měli svoje, ale to je těžký víte, já to sama nedokážu...“

6.3.3 Vlastní popis běžného dne na ubytovně

Paní V. byla v době rozhovoru nezaměstnaná a žádné zaměstnání z důvodu zdravotního omezení momentálně ani nehledá.

„Ráno vstávám s holkou, abych jí pomohla jí vypravit se do školy, ta by jinak spala a nikam nešla. Udělám jí svačinu ať má. Já jí vyprovodím tady kousek z ubytovny, aby nešla

sama, kolem jsou různý lidi, ale pak už sama do školy jde ten zbytek.“ Poté co dcera odejde do školy, plánuje si čas paní V. sama dle potřeby. *„Někdy mám lítání po doktorech nebo po úřadech. Třeba jako včera, to jsem byla celý dopoledne pryč.“* Paní V. jsem se doptávala, co přesně má na mysli výrazem „úřady“, respektive co na nich potřebuje zařizovat. *„Jako myslím ten... pracák hlavně! Tam chodím kvůli těm dávkám, nevím, jak se přesně všechny jmenujou, je to ta hmotná nouze. Musíte tam přijít říct, jestli není s bydlením nebo prací něco novýho, vyplnit papíry, ale s tím mi hodně pomáhá paní z tý SASky (pozn. sociálně-aktivizační služba pro rodiny s dětmi). (...) Nechodím tam moc ráda, ale jinak bych ty peníze neměla a to bysme byli úplně na ulici. Mě nikdo nepomůže. Je to strašný.“* Jak to na ubytovně s přípravou jídla má tato rodina, vypráví paní V. následovně: *„Obědy vařit nemusím, já se něčím odbudu a dcera má obědy ve škole zadarmo, to je dobrý. Já jsem totiž na tý hmotce (pozn. hmotná nouze), tak proto jí je dávaj zadarmo, to je dobrý že to tak jde. (...) Vařím tu občas. Spíš si něco namažeme u nás na pokoji, nebo zaleju ty polívky z pytlíku. Říkám, já se odbudu, ale na holce ne, ta jídlo má, nebojte. O víkendu spíš uvařím oběd, a to máme na oba dny. Když je teda za co.“*

Během rozhovoru se paní V. opakovaně zmiňuje o velmi náročné finanční situaci. Je více než zřejmé, že finance, respektive jejich nedostatek, jsou v rodině velkým a citlivým tématem. Paní V. projevuje při vyprávění následujících vět smutek. *„Nikdy mi peníze nevyjdou víte? Vždycky mi chyběj. Posílaj mi z úřadu, to jo, ale potřebovali bysme víc. Nikdy nevíte, kdy přesně přijdou (pozn. finance). Někdy se dva tři dny zpozděj a to jsme už třeba týden předtím bez koruny.“* Zajímalo mě, jak takovou náročnou situaci paní V. řeší. *„Prostě nejsou peníze. Nikdo mi nepůjčí a ani bych neměla z čeho vracet. Jsem na všechno sama. Já už někdy nemůžu... Ale chodím pro potravinovou pomoc. Jak přijdou peníze z dávek, tak hlavně musím zaplatit bydlení, to vám nikdo nepočká, to už úplně bysme byli na ulici.“*

Další část dne paní V. už je společná s dcerou, která se vrací ze školy sama. *„Už jí vždycky vyhlížím. Někdy jdeme ven, když je hezky, na procházku. Nebo si třeba pustíme její oblíbenou pohádku, co má ráda. To si odpočineme. (...) Co se týče školní přípravy její dcery, vypráví následující: „Do školy se musí připravit sama. Já už něčemu nerozumím z tý školy, už je to dávno, co jsem tam byla. Dceři ale pomáhaj i z tý služby, jak sem choděj. S učením jako. Když něco nevíme, tak jí pomůžou. I učitelka ve škole, ta má pro nás pochopení, jak jsme na tom blbě, je taková hodná.“*

Víkendy, či jiné volné dny, paní V. s dcerou také tráví společně. Co se týče dalších rodinných vazeb či jiných sociálních kontaktů, těch má paní V. minimum. „*Se staršíma dětma se moc nevidáme. Mají svý starosti a já jim stejně nemám co dát. My jsme s K. samy. Musíme to zvládnout. Rodiče už nemám víte, ty mi už umřeli. Sestra bydlí daleko odsud. Kamarádky? To mám jen jednu opravdickou. Jinak se na vás všichni vykašlou, když jste v háji, nikdo nepomůže. Těm, co jsou na ubytovně, to skoro nikomu nemůžete věřit, přetvařují se, na to si musíte dát bacha.*“

	Povinnosti	Volný čas
Každodenní činnosti	Vypravení dcery do školy, včetně přípravy svačiny; dohlédnutí nad školní přípravou dcery; večerní hygiena včetně doprovodu dcery	Procházka s dcerou; společné sledování pohádky s dcerou
Nepravidelné činnosti	Pochůzky na úradě; lékařské prohlídky; příprava oběda; úklid domácnosti	Setkání s přítelkyní

Tabulka č. 5: Přehled činností paní V.

6.3.4 Spolupráce se sociálními službami

Paní V. se svou dcerou ze tří rodin nejvíce využívá podporu sítě sociálních služeb a také možnosti státní sociální podpory. Rodina je rovněž vedena v evidenci OSPOD, jejichž sociální pracovnice rodinu na ubytovně pravidelně navštěvuje. „*To už než nás vystěhovali z bytu, tak jsme na tu sociálku museli chodit.*“ Rodina spolupracuje také s pracovníky sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, většinou terénní formou (setkání na ubytovně, forma doprovázení např. na úrad). Tuto službu paní V. využívá jednak v pomoci pro dceru s přípravou ke školnímu vzdělávání, tak i pro sebe formou nácviku dovedností např. při jednání na úradech. „*Já jsem na to blbá na ty úřady a tak, ale paní mi s tím hezky pomáhá, umí mi to vysvětlit, co mám přesně udělat nebo říct. (...) Mluvíme spolu i hodně o bydlení, že to tady fakt nejde. Možná že bysme mohli na azyl, jak jsou pro mámy s dětma. Ale je tam hodně plno furt.*“ Další podporu, kterou paní V. čerpá, je

tzv. potravinová pomoc. V rámci státní sociální podpory pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi, o jaké dávky se konkrétně jedná, přesně neví. Zároveň pobírá přídavek na dítě.

6.4 Hodnocení výzkumných otázek

V této části práce budou nejprve zodpovězeny dílčí výzkumné otázky. Pomocí jejich odpovědí je možné odpovědět na hlavní výzkumnou otázku.

DVO 1 zněla „*Jak dlouho již rodina žije na ubytovně a z jakých (subjektivních) důvodů?*“ Pouze jedna ze tří dotazovaných rodin žije na ubytovně krátkou dobu a takové řešení situace s bydlením vnímá pouze jako přechodné. Další dvě rodiny žijí na ubytovně dlouhodobě, rodina 1 již čtyři roky, rodina 3 takto bydlí jeden rok. Co se týče příčin, respektive událostí předcházející bydlení na ubytovně, všechny tři rodiny se potýkaly s nedostatkem financí, případně exekucemi, dále s nezaměstnaností. Společným jevem je také absence sociálních vztahů a vazeb, tedy sociálního kapitálu. Rodiny působí osamoceně v kontextu širších rodinných vazeb. Všechny fenomény jsou v souladu s charakteristikou tzv. strádající třídy, o které je hovořeno v kapitole 1.4.2. Třídní rozdíly v chování rodiny.

DVO2 „*Které specifické události, situace, se vyskytují v běžném dni rodiny žijící na ubytovně?*“ Kvalitativním výzkumem jsem zjistila, že rodiny žijící na ubytovně se potýkají jednak s běžnými událostmi a činnostmi dne, jako obvykle jiné rodiny, zároveň do jejich života výrazně zasahují specifika života na ubytovně. Mezi běžné činnosti rodiny řadily nakupování, péči o domácnost, přípravu jídla, ale i čas trávený na mobilním telefonu. Rodiny žijící na ubytovně se mnohdy potýkají s potížemi při uspokojení i základních potřeb. Nejde jen o zajištění základních fyziologických potřeb, např. kdy dotazované rodiny často zmiňovaly situace, kdy se pravidelně ocitají bez finančních prostředků, což má dopad mj. na nedostatek potravin. Život na ubytovně se dotýká také potřeby bezpečí. Rodina 2 i rodina 3 zmiňovaly obavy z ostatních obyvatel ubytovny, nedůvěru, nedostatek soukromí z důvodu společného sociálního zázemí apod. Pokud chtějí rodiny prožít společně volný čas, pak ty rodiny s dětmi volí procházky po okolí či pobyt na hřišti. I to je ovlivněno finanční stránkou věci. Rodina 1, jež se na ubytovně skládá pouze z dospělých členů, častěji jako volnou formu zábavy volí setkávání s dalšími obyvateli spojené s konzumací alkoholických nápojů.

DVO3 „*Kolik členů domácnosti je zaměstnaných (ať už na hlavní pracovní poměr či formou brigády), případně kolik dětí plní povinnou školní docházku či přípravu na budoucí povolání?*“ Každá z dotazovaných rodin byla zatížena nestabilitou v podobě nestálého zaměstnání, případně nezaměstnaností. U rodiny 1 a 2 byl nezaměstnaný vždy jeden člen. Došla jsem k závěru, že zaměstnání má v každodennosti rodin žijící na ubytovně velmi výrazný vliv. Dodává dni jistý řád a přehlednost, jasnou strukturu. Do určité míry podobně určující kostru každodennosti poskytuje i školní docházka dětí. Čas rodiny označené číslem 1 nijak nepodléhá péči o děti, neboť jim tyto byly soudně odebrány. Naopak čas, který dětem věnují při návštěvách v dětském domově, případně návštěva syna přímo na ubytovně, je pro ně mimořádnou a intenzivní událostí. Absence stálého zaměstnání a jeho negativní dopad na činnosti a události dne rodiny, jsou nejvíce patrné právě u otce této rodiny, který se nejčastěji věnuje odpočinku a setkávání se sousedy spojené s konzumací alkoholu. Oproti tomu činnosti a události rodiny označené čísly 2 a 3, jež na ubytovně žijí i se svými dětmi, jsou značně ovlivněny péčí o ně. Pevnou strukturu těmto rodinám dává mj. také povinná školní docházka jejich dětí. Matka v rodině 2 se navíc stará o mladšího syna, který je s ní v domácnosti a nenavštěvuje žádné předškolní zařízení. Jistou odlišnost v každodennosti těchto rodin můžeme spatřovat také v trávení času se sociálními pracovníky různých služeb.

DVO4 „*S jakými sociálními službami spolupracuje rodina žijící na ubytovně? Je rodina v evidenci orgánu sociálně-právní ochrany dětí?*“ Dle skutečností, které rodiny v rámci výzkumu sdělily, vyplynulo, že v evidenci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou dvě ze tří zkoumaných rodin. Rodina s označením číslo 1 je v evidenci OSPOD dlouhodobě. Na tuto rodinu také dopadla tíživá situace s bydlením v podobě odebrání dětí z péče, neboť jejich původní bytové podmínky byly hodnoceny jako pro děti ohrožující. Rodina s žádnými sociálními službami nespolečně pracuje, ani nečerpá žádnou formu státní podpory. Historicky ovšem rodina ze sociálními službami a institucemi spolupracovala. Nyní je patrný negativní postoj, nedůvěra až odpor k výše uvedenému, a to zejména ze strany pana P. Rodina s označením číslo 2 se snaží aktivně sama řešit svou neuspokojivou situaci s bydlením na ubytovně. Občasně pro své děti využívá služby terénních sociálních pracovníků místní neziskové organizace. Třetí rodina je rovněž v evidenci OSPOD, se kterou spolupracuje delší dobu. Paní V. zároveň aktivně využívá nabízenou podporu jak ze strany sociálně-aktivizační služby, tak ze systému státní sociální podpory. Je patrné, že tuto formu pomoci a podpory vítá a snaží se tak svou a dcery nelehkou situaci řešit.

Odpověď na hlavní výzkumnou otázku „*Jak vypadá náplň běžného dne rodiny žijící na ubytovně?*“ formulují následovně: Náplň běžného dne rodiny žijící na ubytovně se skládá jednak z běžných činností tak, jak je společnost zná. Jde především o zajištění základních fyziologických potřeb. Tyto běžné dny jsou pro rodiny s dětmi na ubytovně ale negativně ovlivněny prostředím ubytovny a jejími specifiky. Rodiny s dětmi na ubytovně se tak ve své každodennosti potýkají s mnohými sociálními problémy, jakými jsou nedostatek financí či nezaměstnanost, omezenými sociálními kontakty, stigmatem obyvatele ubytovny apod. Tak jak je kvalitativní výzkum jedinečný, jsou jedinečné i zkoumané subjekty. Cílem této práce bylo popsat a analyzovat život rodiny žijící na ubytovně, čehož bylo pomocí případové studie tří rodin dosaženo.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce měla za úkol, pomocí kvalitativního výzkumu založeným na případových studiích, popsat a analyzovat život rodiny na ubytovně. Konkrétně šlo o případové studie pomocí kombinací metod polostrukturovaného rozhovoru a pozorování tří vybraných rodin různých charakteristik.

V první kapitole jsem se věnovala teoretickému pohledu na rodinu jako takovou, její funkce i podobu současné, tedy pozdně moderní rodiny. Pomocí sociologických pramenů jsem objasnila termíny sociální pozice a sociální role v rodině. Rovněž jsem v další podkapitole specifikovala sociální strukturu společnosti a třídní rozdíly v chování rodiny, neboť je potřeba tuto sociologickou oblast, do níž rodiny žijící na ubytovně patří, přiblížit.

Druhá kapitola objasnila, na první pohled vágní, termín každodennost. Nabídla jsem jednak vysvětlení pojetí každodennosti z filozofického hlediska, tak i z pohledu sociologického.

Kapitolu třetí jsem věnovala teorii ohledně ubytoven jako místa, kde žijí mj. rodiny s dětmi. Přiblížila jsem skutečnost bydlení jako základní lidské potřeby. Definovala jsem, co vlastně ubytovna je, jaká má specifika, náležitosti, či jak na tyto formy bydlení nahlíží česká legislativa, a to i z pohledu dávek na bydlení. Dále jsem se věnovala rozsáhlému tématu bezdomovství, jeho členění a specifík, neboť pakliže se člověk ocitne na ubytovně, jde o formu skrytého bezdomovství. Nejen v sociální práci se často setkáváme s pojmem bytová nouze, kterému je rovněž věnována další podkapitola.

Ve čtvrté kapitole jsem se zabývala sociální prací a jejími podobami v kontextu rodin žijících na ubytovně. Je nesporné, že tyto lidé, a rodiny obzvlášť, jsou cílovou skupinou sociální práce. Kapitola obsahuje výčet některých, nejčastěji využívaných, služeb spojených se sociální prací s rodinou.

Kapitolu pátou jsem již věnovala metodologii samotného výzkumu. Aby mohl být výzkum správně proveden, od přípravy, přes sběr dat až po jejich hodnocení, je nutné znát teoretické základy kvalitativního výzkumu a jeho náležitostí. V jednotlivých podkapitolách jsem se proto věnovala objasnění specifík kvalitativního výzkumu této práce. Vysvětlila jsem teorii případové studie a odůvodnila její výběr pro vlastní zkoumání, včetně metod sběru dat a jejich zaznamenávání. Pro účely výzkumu jsem formulovala hlavní výzkumnou otázku a čtyři dílčí výzkumné otázky. Popsala jsem výběr

výzkumného souboru a způsob analýzy získaných dat. Velmi důležitou součástí výzkumu je oblast etických otázek, jež jsem rovněž zmínila v jejich teoretické rovině.

V kapitole šesté jsem se již zabývala samotnými případovými studii jednotlivých rodin. Každou rodinu jsem nejprve charakterizovala, protože specifika daných rodin měla vliv na podobu jejich každodennosti. Mnoho získaných údajů a dat bylo v souladu s teoretickými podklady této práce, např. o třídních rozdílech v chování rodin. Dále jsem zaznamenala subjektivní hodnocení rodin, jak ubytovnu, jakožto jejich aktuální bydlení, vnímají a hodnotí. Obsáhlou podkapitolou u každé rodiny byl popis běžného dne té dané rodiny. V těchto rozhovorech, které probíhaly převážně narativní formou, jsem zaznamenala mnoho sdělených skutečností. Pro autenticitu předaného jsem text citovala. Ke zpřehlednění činností a událostí, jež dotazované osoby sdělovaly, jsem tyto formulovala do tabulky. V rámci případové studie jsem se věnovala také oblasti sociální práce s rodinami na ubytovně, kdy každá z dotazovaných osob sdělovala svou zkušenost. V závěrečné části jsem pomocí analýzy získaných dat odpověděla na všechny čtyři dílčí výzkumné otázky, které tak dopomohly k odpovědi na hlavní výzkumnou otázku této práce, tedy „Jak vypadá náplň běžného dne rodiny žijící na ubytovně?“.

Ze sdělení členů zkoumaných rodin vyplynulo, že se v jejich každodennosti vyskytují běžné činnosti a události. Zároveň jsou rodiny žijící na ubytovně zatíženy sociálními problémy, dotazované rodiny nejčastěji zmiňovaly nedostatek financí či nezaměstnanost. Velmi častým jevem, který jsem během rozhovoru s rodinami vnímala, bylo sociální vyloučení způsobené absencí širších rodinných vazeb, jakožto sítě určité solidarity, podpory či pomoci. Často zmiňovali nedůvěru vůči ostatním lidem. Také samotný způsob života na ubytovně tyto rodiny od běžné společnosti svým způsobem izoluje, neb zmiňují i pocity osamělosti. Děti žijící na ubytovně se mnohdy setkají s necitlivými poznámkami ohledně formy bydlení. Každodenností pro tyto rodiny jsou existenční problémy, kdy běžně zažívají chybějící finance a s tím spojené další starosti např. se zajištěním potravin. Chybí jim pocit bezpečí, soukromí i klid, často zmiňují obavy z dalších obyvatel ubytovny.

Ze sděleného je více než zřejmé, že taková forma bydlení není vhodná, zvláště pro rodiny. Co změnit, zlepšit, udělat, aby rodiny mohly žít ve standardnější formě bydlení? Situacím a problémům, kterým ve spojitosti s životem na ubytovně rodiny musí čelit, jsou zcela jistě velmi stresujícími, a to dlouhodobě. Pokud se odkážu na Maslowovu pyramidu

potřeb, tak tyto rodiny stále řeší uspokojení základních potřeb, stále dokola. Je pro ně těžké plánovat více do budoucna, když mnohdy je nejistý i zítřek. I to může mít vliv na skutečnost, kdy se nemohou odrazit v zlepšení své bytové situace. Mnohdy jsem při komunikaci se zkoumanými rodinami vnímala jejich laxnost, až odevzdanost osudu. Domnívám se, že systémová změna v podobě sociálního bydlení, v kombinaci s intenzivní podporou ze strany sociálních služeb, může těmto rodinám poskytnout jisté zázemí a pomohou jim tak svou situaci změnit.

Na samotný závěr bych ráda podotkla, že život rodin na ubytovně je zcela jistě tíživý. Rozumím skutečnosti, kdy se jedná spíše o nouzové řešení těžké bytové situace a pravda je, že poskytuje střechu nad hlavou. Zároveň vnímám spoustu negativ takového způsobu bydlení. Veškeré nevýhody, spojené se životem na ubytovně, mají bezesporu na každého člena rodiny, i na rodinu jako celek, negativní vliv.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BAHADUR QUTOSHI, Sadruddin. Phenomenology: A Philosophy and Method of Inquiry. *Journal of Education and Educational Development* [online]. 2018, 1.5.2018, (5), 8 [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: doi:10.22555/joeed.v5i1.2154
2. BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.
3. Czech: ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR. *FEANTSA* [online]. Brusel, 2023 [cit. 2022-09-16]. Dostupné z: https://www.feantsa.org/download/cz_8621229557703714801.pdf
4. Doplatek na bydlení. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2022 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/doplatek-na-bydleni>
5. Doporučený postup č.1/2018 k realizaci činností sociální práce na pověřených obecních úřadech, obecních úřadech obcí s rozšířenou působností a krajských úřadech. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2023, 22. 3. 2018 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/DP_1_2018.pdf/bcc5621b-b0de-2103-99b9-8667d30a3546
6. DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha, 1999. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9.
7. GAC. Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR. Ministerstvo vnitra ČR. [online]. 2015. [cit. 2022-10-21]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf
8. GAC. Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Ministerstvo vnitra ČR. [online]. 2006. [cit. 2022-10-26]. Dostupné z: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf
9. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
10. HAVLÍK, Radomír. *Úvod do sociologie*. Vyd. 6., přeprac. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2843-1.
11. HARRINGTON, Austin. *Moderní sociální teorie: základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-093-3.

12. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
13. HRADECKÝ, Ilja. Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8.
14. HRUŠKA, L. a kol. Analýza a řešení problematiky ubytoven na území statutárního města Ostravy v krátkodobém a dlouhodobém horizontu. PROCES – Centrum pro rozvoj obcí a regionů, s.r.o. ACCENDO – Centrum pro vědu a výzkum, o.p.s. [online]. 2013. [cit. 2022-10-29]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/1444902-Analyzaa-reseni-problematiky-ubytoven-na-uzemi-smo-v-kratkodobem-a-dlouhodobemhorizontu.html>
15. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. *UN Human Rights Office* [online]. 2023 [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cescr.pdf>
16. JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-749-3.
17. KATRŇÁK, Tomáš. *Spříznění volbou?: homogamie a heterogamie manželských párů v České republice*. Praha: Pro Masarykovu univerzitu vydalo Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-98-4.
18. KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-39-3.
19. KRATOCHVÍL, Jan. Sociální práva v Evropské úmluvě na ochranu lidských práv a Mezinárodním paktu o občanských a politických právech. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, 224 s. ISBN 9788087146385.
20. KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
21. KRAUSOVÁ, Anna, Monika OTTOVÁ a Richard PALATÝ. Potřeby v oblasti bydlení u rodin s dětmi žijících na ubytovnách v Ostravě. *Sociální práce: Bydlení chudých*. 2016, **2016**(3), 39-56.
22. KREBS, V. a kol. Sociální politika, 4. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007, 978-80-7357-585-4
23. KUCHAROVÁ, Věra, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE, Olga NEŠPOROVÁ, Jana PALONCYOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ. Zpráva o rodině 2020. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2020, 2020 [cit. 2021-9-2]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zpr%C3%A1va+o+rodin%C4%9B+2020.pdf>
24. LINTON, R., 1936: *The Study of Man*. New York: Appleton-Century-Crofts.

25. MASLOW, Abraham Harold. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, Publisher, 1954.
26. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
27. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-X.
28. MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.
29. NEDĚLKOVÁ, Michaela a Ilja HRADECKÝ, ed. *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě, Olomouc, 4.3.1998*. Praha: Naděje, 1997. ISBN 80-902292-3-9.
30. NOHEJL, Marek. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-02-4.
31. Obecní bydlení z pohledu práva na rovné zacházení a role obcí při řešení bytové nouze: Výzkum veřejného ochránce práv 2020. *Veřejný ochránce práv* [online]. Kancelář veřejného ochránce práv, 2020 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/69-2019-DIS-JMK-vyzkum_obecni_bydleni.pdf
32. PAYNE, Malcolm. *Modern Social Work Theory: A critical introduction*. London: Macmillan Education, 1991. ISBN 978-0-333-47478-5.
33. PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
34. PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7.
35. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
36. SMEKAL, Hubert. *Lidská práva. Ideje, trendy, výzvy a nástrahy*. Brno: MUNI Press, 2013, 197 s. ISBN 9788021063884.
37. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
38. ŠLECHTOVÁ, Hana. Proměna role sourozence z hlediska životní dráhy optikou současné francouzsko-jazyčné sociologie. *Sociológia* [online]. Sociologický ústav SAV, 2019, 21.8.2019, **2019**(4), 367-392 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: [doi:https://doi.org/10.31577/sociologia.2019.51.4.17](https://doi.org/10.31577/sociologia.2019.51.4.17)
39. ŠVARŤÍČEK, R. a K. ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

40. Tisková zpráva. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2023, 30.11.2022 [cit. 2023-01-16]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_scitani_30.11.2022.pdf/4b586c65-7a75-4a63-bfa7-fe99771da538
41. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
42. Vybrané údaje o sociálním zabezpečení - 2020. *Český statistický úřad* [online]. 2022 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142872062/19002921k4.pdf/cfa1b1cb-f910-46b3-af6a-df212a404026?version=1.1>
43. Zpráva o vyloučení z bydlení 2021. *Sociální bydlení* [online]. 2022 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://socialnibydeni.org/wp-content/uploads/2021/08/Bydleni-jako-problem-2021.pdf>